JEROEN
BROUWERS

Roşu

Nãscut în 1940 la Batavia (actualmente Jakarta), scriitorul
Jeroen Brouwers a crescut în Indiile olandeze. Când avea
cinci ani, a fost trimis împreunã cu bunica, mama şi sora
sa mai micã într-un lagãr de concentrare japonez. Perioada
aceea, despre care cei mai mulţi supravieţuitori n-au vrut sã
vorbeascâ niciodatã, avea sã constituie una dintre temele
difîcile ale scriitorului. în 1973, nuvela Zonder trommels en
trompetten (Fârâ surle şi trâmbiţe) trezea admiraţia criticii
şi îl transforma într-un scriitor de succes. Opera sa are
putemice accente autobiografice, prezente în schiţele din
Groetjes uit Brussel (Salutâri din Bruxelles, 1969), în
romanul polemic Het verzonkene (Paradisul scufundat,
1979) şi Bezonken rood (Roşu ucigaş, 1981. Ultimul sãu
roman, Geheime kamers (încâperi secrete, 2000) a fost un
succes râsunãtor, fiind recompensat cu prestigiosul premiu
Golden Owl Award în 2001.

Distins cu Premiul Femina 6tranger în 1995, Roşu ucigas

JEROEN BROUWERS

Roşu Ucigaş

ediţia a II-a

Traducere şi note de
MONICA SĂVULESCU-VOUDOURIS
şi IOANA MIRA VOUDOURIS

Colecţia Cotidianul
EDITURA UNIVERS
Bucureşti • 2006

Redactor: Diana Crupenschi
Coperta: Câtâlin Pavel
Tehnoredactare: Constantin Niţã

JEROEN BROUWERS
Bezonken rood

© Jeroen Brouwers 1981.

www.edituraunivers.ro

Toate drepturile asupra versiunii în limba românã aparţin
Editurii UNIVERS, companie a gmpului editorial
UNIVERSE PUBLISHING HOUSE, Inc

ISBN 0-9787532-9-1

Eraber, in seiner gewohnlichen Art, hiillte sich in
Geheimnisse, indem er mich mit grossen Augen
anblickte und mir die Worte wiederholte:

Die MOttesr! MUtter! 's klingt so wunderlich!

Johann Peter Eckermann,
Gesprâche mit Goethe

„Cautã-mă cât timp sunt
Cunoaşte-mă pentru câ sunt
Cãci sunt
Şi totuşi e sigur cã nu sunt."

Bocet din Celebele de Sud
(Arhipelagul Indonezian)

„VÂNTUL, CARE DE FAPT SE PORNEŞTE DOAR
aşa, din când în când, stâmindu-se de undeva şi pierzân-
du-se însprc un alt undeva, dar niciodatã aţinându-se m
acelaşi loc, aduce cu el rafale de mirosuri, ba sufocante,
ba împrospătãtoare, şi câteodată şi câte un nor de fluturi
sau de libelule, ori uneori un cârd de pãsãri mari, negre -
şi dispare din nou, iar dupâ aceea, tot ce în grâdinã poate
sâ se mişte şi este atins de el, rãmâne-n mişcare."

Aceastã frazâ misterioasã o regâsesc într-un caiet de
însemnâri din urmã cu peste zece ani. N-am putut s-o fo-
losesc în nici unul dintre texte, dar dupâ toţi aceşti ani,
uite cã o introduc aici. Ştiu acum câ aceastâ frazã este o
metaforâ:

ar putea sã figureze într-un anunţ mortuar sau o scri-
soare de consolare.

„Vântul", asta este: viaţa cuiva.

„Nimic nu existâ care sâ nu atingã ceva."

CÂMPUL SE ÎNTINDE ÎNVELIT ÎN CEAŢĂ DE săptămâni, în anumite locuri aceasta se înalţă asemănătoare
construcţiei unui castel sau unei catedrale. se aşteme o
boare aproape insesizabilâ.

Nu se mişcă nimic, doar ceaţa: suntem într-o perioadâ
de doliu cenuşiu, suntem la mijlocul iemii, sfârşit de ia-
nuarie, început de februarie 1981.

în această perioadă a murit pe neaşteptate mama.

Ar mai fi putut foarte bine trâi încă vreo zece ani,
după cum, la fel de bine, ar fi putut muri cu zece ani
în urmă.

A fost gâsită moartâ dimineaţa devreme, marţi, 27 ia-
nuarie, pe duşumeaua casei de bâtrâni în care locuia în
ultimavreme.

Nu sunt în stare sâ găsesc adresa casei în care locuia,
nici nu ştiu cum locuise acolo - nu-mi mai pot aminti cât
timp a trecut de când am văzut-o pentru ultima datâ.

Probabil că se rostogolise de pe „canapea", - era în-
tinsâ în faţa canapelei pe „mochetâ". dar eu nu-i cunoş-
team interiorul.

E limpede că avea o canapea. Si o mochetâ

Se observase câ lumina ardea tot timpul în apartamen-
tul ei, dar aceasta nu atrâsese nimânui special atenţia.

Stâtea întinsâ pe podea cu un sandviş în mânâ şi cu o
îmbucãturã încâ în gurã. Sandvişul era fâcut cu o felie de
caşcaval. Existenţa acestui sandviş a ieşit la ivealâ prin
faptul cã uneia dintre tinerele asistente i-a scãpat o mâr-
turisire, într-una din zilele de dupâ moartea mamei. Ea a
primit pentru nesâbuinţa ei o mustrare din partea direcţi-
unii; nu trebuia sâ povesteascâ nimic despre sandviş „fa-
miliei", care astfel normal câ ar fi putut sã gândeascâ cã
stabilimentul nu dâdea destulã mâncare internaţilor, şi
exista deci posibilitatea ca doamna Brouwers sã fi murit
de inaniţie.

Muşcând dintr-un sandviş cu caşcaval a murit deci
mama mea, astfel poate fi consemnat în istorie - deşi pe
de altã parte nu se poate consemna dacã era vorba despre
un caşcaval proaspãt, unul coirservat sau unul cu chimen.

„A murit singurâ."

Mama i-a supravieţuit bârbatului ei şaptesprezece
ani. Portretul lui stãtea la ea pe televizor, asta o ştiu
dintr-o altâ casâ în care locuise si unde încâ o mai

rândul meu acelaşi lucru: - auzisem vocea unei mame
care formase greşit numârul fiului ei.) („Oac! Oac!")

Am primit telefonic înştiinţarea despre moartea ei,
dimineaţa, pe la ora opt şi jumâtate: sunetul telefonului
m-a smuls dintr-un oraş ceţos şi întunecat prin care um-
blam, cu şase, şapte ani mai tânâr decât în prezent; era
cu mine o iubitã care îmi spunea: lesle din Bethleem, cã-
suţã din Nazareth... sunase un clopoţel, acesta era te-
lefonul. Stãteam gol şi înfiorat la fereastra mare a sufra-
geriei, cu receptorul la ureche, cu mâna pe sex. (Pe iu-
bitâ o chema Liza.) Ceaţa acoperea geamul, dar eu cu-
nosc priveliştea din faţa ferestrei mele atât de bine, în-
cât, ca şi când n-ar fi fost ceaţâ, ochii mi s-au oprit în
depârtare, la locul de unde începeau pãdurile: m-am vã-
zut pe mine acolo, lângã o apâ.

M-am gândit: ce-o fi fost ieri la televizor, un lucru de
care mama s-ar mai fi putut bucura?

Suferea de boala lui Parkinson: - când stãtea la televi-
zor îi tremurau mâinile şi capul, gura i se câsca şi limba
îi atâma pe bãrbie. „Era foarte neplãcut s-o vezi." N-am

bej ici şi colo, nu tocmai înfloratã, dar cu un motiv
cu nouraşi.

Purta în coşciug ochelarii pe nas, - ceea ce eu nu-mi
puteam reprezenta, nu ştiusem câ mama purta ochelari.

„Vineţeala" se retrãsese treptat de pe faţa ei, zi de zi
pãrea câ devine „tot mai frumoasâ". chiar „mai tânãrã",
stãtea acolo întinsâ „de parcâ ar fî dormit".

Stãtea acolo „liniştitã", cu mâinile împreunate pe piept.

Câţiva membri ai familiei fuseserã de pãrere cã tre-
buia sâ i se fi pus în mâini un rând de mãtãnii, alţii nu.

în zilele dintre decesul mamei şi incinerare am câutat
în toate rafturile bibliotecii mele o carte pe care eram
încã sigur atunci cã o aveam, dar pe care se dovedeşte câ
nu o mai am. M-am mutat prea des, pierzându-mi cârţile,
pe cale de a deveni cinic şi de a-mi pierde iubirea pentru
cãrţi, prea des aruncându-mi în foc lucruri din tinereţe,
dintr-un aşa-zis antisentimentalism, dintr-o aşa-numitâ
îngrozire de acel trecut.

Cartea este „Dani pleacâ m cãlâtorie", scrisã de Leonard
Roggeveen. „La pas-la pas-la pas. Iatâ-1 pe Dani.,."

Am vrut s-o comemorez pe mama mea cu ceI

FAPTUL CÃ MAMA MEA A FOST ÎNTREAGA EI

viaţã atât de curajoasã era subliniat de cãtre fiecare dintre cei ce stãteau la cãpãtâiul coşciugului ei. Optimismul ei de neclintit, veselia ei, faptul cã râdea întotdeauna.

Despre mine n-o sã se poatã spune nimic din toate astea. Eu nu sunt optimist, nu sunt nici vesel, şi dacã aş fi vrut sã râd aşa cum mama mea (e adevârat) râdea tot timpul, ar fi trebuit sâ se întâmple sau sâ constat ceva extrem de hazliu.

în aceastâ privinţã nu-i semãn - şi atâta curaj cât a avut ea eu nu am; eu, dimpotrivã, sunt chiar speriat, mai mult: din când în când sunt nebun de fricã (de lucruri inexistente, care dintr-o datâ „ameninţâ"). Câteodatã frica este atât de cumplitâ încât mi se nãzare cã faţa mi-a devenit lichidâ ca un terci şi-mi picurã şiroaie, - dupâ criza de fricâ mã simt ca şi când mi-ar fi fost datâ o altâ faţâ şi eu nu mai sunt în stare sã-mi recunosc chipul în oglindã.

Medicamentele menite sâ diminueze frica şi emoţiile

Cu receptorul la ureche, cu mâna pe sex, gândeam:
aud câ mama a murit în timp ce eu sânt la fel de gol ca în
urmâ cu aproape patruzeci şi unu de ani, când aceea ma-
mã mâ nãştea. Dupã normele literare âsta ar fi un kitsch,
dar eu aşa am gândit.
Am început imediat sâ tremur din tot trupul, nu de
frig. Nici de emoţie sau supãrare, au existat morţi în viaţa
mea la care ţinusem mai mult decât la mama. Şi oameni
vii sunt în viaţa mea la care ţin mai mult decât am ţinut la
mama. Ceea ce a nãvãlit peste mine a fostfrica.
M-am dus sâ mã aşez pe bancheta pe care era telefb-
nul, lângã fereastrã şi am întins mâna spre cutia de plas-
tic cu pilule, aşezatâ aproape de telefon, pe pervaz.
Cu „Seresta Forte" scapi de tremurat şi frica dispare
pentru un timp. „Medicamentul are efect la condusul ma-
şinii." Cu o asemenea pilulã eşti scos din tine însuţi, apa-
ratul cranian este anulat sau perdeluit ca de o ceaţâ com-
pactã, ajungi într-o stare inconştientâ în care rãmâi totuşi
o fiinţâ cu conştiinţâ de sine, dar dupâ câteva minute nu
mai poţi sã gândeşti; starea în care probabil trãiai când

sex; restul pilulelor au dansat în toate direcţiile pe mode-
lul roşu al mochetei.

N-am luat un pumn de pilule, am luat o pilulă. M-am
ridicat şi m-am dus la bucătărie sâ înghit pilula cu apâ,
nu cu jenefer. Nu mi-a venit încă timpul şi sigur nu vreau
ca deodatâ cu mama, dus de mânâ, sã fac marea trecere.

Când dupâ un timp am revenit în sufragerie, am simţit
cum creşte în mine liniştea şi indiferenţa. Vedeam cum
sunt scos din mine însumi: de cealaltâ parte a ferestrei, la
mai puţin de un metru de mine, stătea probabil celălalt eu
al meu, eul cel nâpãdit de fricã, - în orice caz stătea
acolo un tip gol în ceaţã, a cârui faţã era de-o vâscozitate
pãstoasã, şi care era preocupat sã-şi deajos de pe el ter-
ciul. Acest tip m-a privit fix în ochi atât cât eu am avut
puterea sâ-i susţin privirea, atunci când ochii noştri s-au
desprins, ai mei s-au oprit asupra pârului stufos de pe
pântecele lui şi am zâmbit, fiindcâ ceea ce vedeam era
mai mult sau mai puţin comic: în pãrul pubian i se rătâci-
serã câteva pastile care rămăseserâ acolo atâmate.

În acelaşi timp am fâcut şi eu şi el câtiva paşi

PE CÂND ERAM CU ŞASE, ŞAPTE ANI MAI TÂNĂR.

eram „rătâcit în cea mai adâncâ pâdure, pierdusem cu desăvârşire drumul drept", traiul meu fiind o împletire de colo-colo, permanent într-o stare de semibeţie, sub semnul dezgustului de viaţâ şi al dorinţei de-a nu mai fi.

într-o searâ de varã, într-o cafenea din orăşelul..., în care nimerisem întâmplător. am întâlnit-o pe Liza, sau Liza m-a întâinit pe mine. Avea o faţâ prietenoasă, blândă şi subţire, - culori pastelate, îmbrăcăminte vaporoasă care foşnea la fiecare mişcare. „Ce-ai zice să mergem la pat?"

Am spus asta dupã o orâ, sau a spus-o Liza - în limbajul nonşalant al acelor ani, dupã „revoluţie": - limbajul plictiselii de moarte, al amârăciunii şi al pierderii iluziilor.

Am rămas la ea douã sau trei zile, dupã care m-am aştemut din nou „la drum", în maşina mea, singur, în căutare, uitând-o pe Liza şi uitând tot ce ţinea de ea, chiar şi numele, - dar foarte arareori orăşelul acela îmi mai revenea totuşi în minte: decorat cu steaguri şi drapele

mai rãmâsese şi-n care apăruserã şuviţe albe. încâ puţin
şi urma sã vãd în oglindâ portretul tatâlui meu, aşa cum
mama îl privise pe televizorul unde-şi avusese locul timp
de şaptesprezece ani. .

Toate decorurile şi toate culisele printre care se petre-
cuse viaţa mea sunt acolo unde se cuvine sâ fie, - viaţa
mea este lajumãtatea celui de-al doilea act, chiar înainte
de pauzâ.

Fixez cu privirea înfricoşat decorurile şi culisele, sã
râmânâ aşa acum sunt: - dacâ unul dintre ele cade, cad
toate şi mâ strivesc.

Cam cu o lunâ înainte de moartea mamei mele, în
preajma Crâciunului, am fost din nou în orãşelul... şi am
întâlnit-o pe Liza, sau m-a întâlnit Liza pe mine, din
nou, dupâ atâţia ani. Am fost la o petrecere: printre oa-
menii aceia veseli, beţi şi hohotind de râs printre care
mã aflam, s-a aftat dintr-o datã şrea, - momentul în care
am vãzut-o a fost momentul în care m-a vãzut. Am recu-
noscut-o cu tot trupul meu: undeva, în cap, a început
sâ-mi funcţioneze un proiector şi în câteva secunde fil-
mul pe care credeam cã-l uitasem complet mi s-a

atât de plini de deşertâciune şi pentru mine însumi, fiind-
cã sunt aşa cum sunt.

Am mai îmbãtrânit amândoi, ne-am spus unul altuia.

Dar ea este oricum mult mai tânãrâ decât mine.

Foşnetul hainelor ei şi sunetul glasului ei.

Ai devenit între timp o celebritate, mi-a spus. Da,
am spus.

Unde îţi sunt clopoţeii? m-a întrebat, cu râsul acela al ei.

Nu mai sunt, am spus, acum trec prin viaţâ fârã zgo-
mot. Şi tu?

Eu ce?

Mai eşti încã învãţãtoarc? Da, ea încã mai era învãţâtoarc.

Mai departe nimic schimbat, ne-am spus unul altuia,
deşi aceasta bineînţeles cã nu era adevârat. în ceea ce mã
priveşte, nefiind schimbat, mã schimbasem total, mai locu-
iam în acelaşi corp, care în acelaşi timp nu mai era acelaşi.

Clopoţeii?

în zilele în care mâ întâlnisem pentru prima datã cu
Liza purtam sub cracul drept al pantalonului, spre partea
exterioarâ a gleznei, un clopoţel de argint, - aşa, fârã
motiv, la pas-clinc-clinc-la pas, Dani în tur de seducere.

Nu mai sunt eu acel de-atunci acuma. Pantalonul
acela nu mi s-ar mai potrivi din mai multe pricini

Dar nimic nu existã care sã nu atingã ceva.

Cum se face cã sunt aşa cum sunt?

în zilele de dupã moartea mamei m-am gândit la
mama şi la Liza, în egalã mâsurâ cu pasiune şi fârã pasi-
une: cu sila de-a manifesta sentimente de doliu pentru
una şi sentimente de îndrâgostit pentru cealaltâ şi în ace-
laşi timp cu ambele sentimente, concontitent. Aceste idei
şi simţiri m-au iritat şi m-au speriat, - m-au tulburat în
lucrul meu (scriam o carte despre fenomenul sinuciderii
în literatura olandezã, scriam la capitolul despre scriito-
rul olandez sinucigaş Jakob Hiegentlich), în timpul mesei
(nu-mi intra nici un dumicat pe gât din cauza oftatului) şi
în somn (le visam pe ambele femei, câteodatâ în aceeaşi
clipã, în acelaşi vis).

Lâsaţi-mã în pace. Nu sunt aici. Nu-mi cereţi nimic.

Nu simt nimic şi nu vreau sã simt nimic.

în ceaţâ. Scris tremurat. Moartea nu mâ priveşte. Vi-
aţa nu mâ priveşte. Lãsaţi-mâ sã mor în singurãtate, - la
ce foloseşte, pentru numele Domnului?

In zilele acelea, în liniştea casei mele, îmi lipeam câ-
teodatã receptorul telefonului de ureche şi-i

MI-AM CUNOSCUT PUŢIN PÃRINŢn, CHIAR DACÃ
am consemnat totul, comercializarea vieţii mele fiind
aproape încheiatã şi opera mea vândutã acum la solduri.

Nu vreau sã mã arãt mai cinic decât sunt şi în mod si-
gur nici mai sentimental, - dar pe mama, în orice caz,
chiar atunci am cunoscut-o, în lagâruljaponez, unde m-a
învâţat sã citesc.

Numele lagãrului era Tjideng. Era lagãrul comandat
de înfricoşãtorul câpitanjaponez Kenitji Sone, cãruia i se
dusese vestea; în 1946 a fost executat pentru vina de a fi
fost criminal de râzboi; mi-1 aduc aminte; el personal a
cãlcat-o pe mama în picioare şi a zdrobit-o cu cizmele lui
cu pinteni şi eu am vãzut asta cu ochii mei.

„Pentru cã era ca o reginã." „Au câlcat-o în picioare
pânã când au lãsat-o ca moartâ." „Mama mea era cea mai
fmmoasâ mamã, din acel moment am încetat s-o mai iu-
besc." Aşa am consemnat în carte: „Dacâ într-o zi va
muri, nu eu am s-o înmormântez."

lãsa sã mã înfrupt din porţia ei din cioc), n-a fost bolnav, n-a suferit. Cu toate acestea am avut porţia mea de moarte în lagãr, şi de multe altele, - dar despre asta aproape câ nu am dreptul sã vorbesc; eu aduc subiectul în discuţie din cu totul alte motive, hai sã zicem, pentru a veni cu nota mea în „octavã".

Într-o lucrare în patru pãrţi, intitulatã Opresiune şi re-voltâ. Olanda în anii râzboiului, unul dintre capitolele principale, este dedicat „Ocupaţiei japoneze m Indonezia"; autorul acestui capitol se numeşte D. M. G. Koch.

Citesc „în cumplitul lagãr Tjideng au fost deţinute zece mii de femei, printre care şi soţia şi fiica guvernatorului general".

Guvernatorul" despre care se vorbeşte eraîn A.W.L.1. ofiţer Tjarda van Starkenborgh Stachouwer, - un nume ca un oblon cu trei canaturi. Pe mama o chema Henriette Maria Elisabeth van Maaren şi ea a fost mama lui Jeroen Brouwers şi a fost deci şi ea deţinutã în lagãrul Tjideng. Când dupâ ani a fost eliberatã de-acolo, ea nu mai era aceeaşi cu cea de dinaintea deţenţiei.

tima lor picãturã de sânge: chiar şi pervazurile ferestrelor erau locuite, şi pragurile, şi fiecare casã a scãrilor mai deosebitâ, verandele, coridoarele, aerul însuşi din case era locuit, -- cine avea un hamac trãia printre frânghiile cu rufe puse la uscat şi întinse peste tot, îmbrãcãminte zdrenţãroasã şi pufuroasã.

Într-una dintre acele case, Tjitaroemweg 7, am locuit împreunã cu alte câteva zeci de persoane într-o bucãtãrie, - noi locuiam pe dulapul-masâ din jurul spãlãtorului de vase. Mama dormea pe acea masâ, iar bunica, sora mea şi cu mine dormeam sub ea: bunica pe scândura care despãrţea masa într-o parte de sus şi de jos, sora mea şi cu mine „la parter", sub locul de dormit al bunicii.

Foamea, bolile, suferinţa, moartea. Şi multe altele pe deasupra.

Existâ pericolul câ istoria lagãrelorjaponeze sã se piardã, fiindcã cei care au trãit-o şi cei care au spart tãcerea au fãcut-o prea puţin, când indignarea lor şi ura se potoliserã deja, sau chiar dispãruserã şi când ei muriserã de .acea moarte numitã: blândeţe.

N-am întâlnit altceva decât amintirea

gâlbejitã şi mai pâtatã, zi de zi tot mai rece, deşi afarã
soarele ucidea şi fierbinţeala cãdea parcâ peste noi cu gã-
leata. Eu şi sora mea trebuia sâ dormim noaptea cu ea cu
rândul ca sã-i încãlzim trupul, - dar n-a scâpat, la fel ca
şi compozitoml ei, a murit într-un lagârjaponez.

La un moment dat mama şi-a pierdut şi singura fetiţâ:
aceasta a fâcut dizenterie şi din cauza pericolului de con-
taminare a fost reţinutâ în ceea ce se numea „spitalul la-
gâmlui", unde se ştia câ oricine intra ieşea mai degrabâ
mort decât vindecat. Sora mea s-a vindecat totuşi. în
1945, când avea opt ani, i se mai potrivea încâ rochia pe
care o purtase la patru ani).

Şi eu i-am fost luat mamei, adicâ mama mi-a fost lu-
atã, - eu eram tot ce mai avea ea, aşa cum era pentru
mine tot ce mai aveam eu, - pe vremea aceea nu eram
însâ conştient de asta.

Cã cel de pe urmâ lucru pe care-1 mai aveam era pro-
pria noastrã viaţâ, pentru mama fusese probabil mai puţin
important, şi eu trãiam încâ de prea puţinâ vreme ca sâ
ştiu ce-i viaţa.

Printre metodele de torturâ ale japonezilor din lagârul
Tjideng erau şi raziile periodice şi repetate, dar întot-

scoatem smocurile de iarbã dintre pietrele de pavaj de pe
stradâ, sau îmi aduc aminte cã trebuiserã curãţate crengile
copacilor, sau prinşi gândaci negri şi alte animale mici; -
cã noi trebuia sã facem deci „muncile pentru copii", - la fel
de bine îmi amintesc şi cã stãteam pe genunchii unui soldat
japonez şi mi se dãdea voie sã trag un fum din ţigara lui.

Ceea ce ţin minte este câ i-am fost smuls mamei, aşa
cum un fruct care încâ nu este copt şi atârnã pe creangã
nu este cules, ci smuls, - lucru care face ca toate frunzele
pomului sã freamete.

Am purtat în acei ani de lagâr casca tropicalâ ce fu-
sese a renumitului meu bunic. Cu acel potcap înfipt pe
cap treceam ca la paradã prin lagãrul Tjideng. La pas - la
pas - la pas.

Cine întâlnea în dmmul lui prin lagãr un japonez tre-
buia sã se oprească şi sâ facâ o plecãciune, - la aceastã
dovadâ de onoare obligatorie o adãugam pe a mea: îmi
ridicam cu un gest larg pãlâria şi spuneam cu voce
fermâ: Tabe tuan1. Fãceam acest lucru dacã mergeam de
mâna mamei, aplecându-mi capul pânã la pãmântul prã-
fos deodatã cu ea, mama atenţionându-mã cu o strângere
a bratului când ceremonia se încheia, ba chiar cu

Şi pentm mama îmi ridicam pâlãria din cap, dacã o
întâlneam, dacâ ne regãseam: Tabe njonja1. Niciodatã nu
mi s-a întâmplat sã nu o regâsesc printre miile de femei
din lagãr, miile de marne, dintre care doar una era a mea.
Nimic din ceea ce se întâmpla nu mâ atingea atunci. Tot
ceea ce se întâmpla se întâmpla de la sine, cum se întâm-
pla totul într-o viaţâ de puşti.
La fel îmi ridicam pãlãria în semn de despârtire în
faţa mamei, dupâ câte o razie, când caravana de bãieţi se
punea în mişcare. îmi aduc aminte cum ea, o datã, dupã
ce o vreme mersese alâturi de rând strigându-mi câte şi
mai câte, a fost opritâ de un soldatjaponez şi obligatâ sã
rãmânã pe marginea dmmului nemişcatã, în poziţie de
drepţi. Mai aud încâ şi-acum ce-mi striga: - cã trebuie sã
fiu aînt, câ trebuie sã am grijâ sã mâ întorc la ea, cã nu
trebuie sâ-mi pierd plâcuţa cu numele.
în aceSaşi timp o vãd stând acolo, lângã ea cu tipul
aceîa care îşi ţinea arma cu baioneta scoasâ şi aţintitã
asupra ei: e aşa de slabã cã seamânâ cu un schelet îmbrâ-
cat în piele, ~ în 1945 cântãrea mai puţin de patruzeci şi
cinci de kilograme -, poartã o rochie peticitâ, are
pe cap

aveam pãlâria, care pãrâsise craniul gigantic al bunicului
meu, astfel câ eu intram sub calota ei cu tot capul.

Distanţa dintre mama mea şi mine devenea tot mai
mare cu fiecare pas pe care-1 faceam, şi în final mama
mea dispãrea: rândul de bâieţi trecea colţul strãzii, rândul
de bãieţi pãrãsea lagãrul şi porţile de stufale lagãrului se
închideau, - dar înainte ca ea sã fi dispãmt, eu îmi ridi-
cam pãlãria sã-i fac un semn de adio. Bunã, buuuuunâãâ,
tabe mama!

Dãinuia din acea vreme, de aproape patruzeci de ani,
obiceiul ca mama şi cu mine, de câte ori ne întâlneam,
pentru ca apoi sã ne luãm rãmas bun, sâ sigilãm acel râ-
mas bun cu o urare în malaiezianã. Ca bãieţel de pa-
tru-cinci ani, în timp ce îi mai aruncam o privire mamei
rãmase în urmâ pe marginea drumului, iar eu eram îm-
pins înainte şi îmbrâncit de bãieţii din jurul meu, îmi sco-
team pãlãria şi-mi luam rãmas bun, strigând cât mã ţinea
gura: Ketemu lagi mama!

Cuvintele Ketemu lagi le auzisem din gura dãdacei
noastre Itih, când şi-a luat rãmas bun plângând de la
mama, înainte ca aceasta sã disparã în camionul care
urma s-o ducã pe ea şi pe copiii ei în lagãr.

amândoi de fapt eram ca şi vântul care doar din când în
când trimite o rafalâ, venind veşnic de undeva şi
îndreptându-se spre un altundeva - şi pânã în cele din
urmã dâþi, când ne spusesem aceste cuvinte râsesem
amândoi, chiar dacâ nu mai era decât din priviri şi ar fi
fost mai potrivit ca, mâcar o datã, la ele sã plângem.

Ketemu lagi mama!

îmi iau locul în rândul celorlalţi elevi de pension, ce se-mbrâncesc în mine când se dă ordinul de pornire, or-

ACEEAŞI POVESTE CU ÎNTÂLNIRI ALTĂDATĂ

dinea terenului de joc, sub castanii care se pierd aproape imediat, pentru tot restul anilor mei de existenţă pe toate terenurile de joc ale tuturor pensioanelor în pensioane conduse de clerici - pentru băieţi, pentru adolescenţi, pentru cei ca mine.

Dupã rãzboi, când am fost repatriaţi în Olanda, am dat-o pe mama în judecatã pentru cã, în timpul rãzboiului, ea schimbã râzând (aşa cum ştie ea sã râdã) pe vaci cuvinte cu prelatul care dâduse ordinul s-o pună pe mama în „sãlbãticiserã", „judecata asupra vieţii" era numai „Adel", „virtute" şi „autoritate". Nu aveam nici un „simţ" a ceea ce era „virtute" şi „autoritate".

Dupã rãzboi, când am fost repatriaţi în Olanda, am dat-o pe mama în judecatã pentru cã, în timpul rãzboiului, ea schimbã râzând (aşa cum ştie ea sã râdã) pe vaci cuvinte cu prelatul care dâduse ordinul s-o pună pe mama în „sãlbãticiserã", „judecata asupra vieţii" era numai „Adel", „virtute" şi „autoritate". Nu aveam nici un „simţ" a ceea ce era „virtute" şi „autoritate".

(Între timp, în acelaşi timp, înţeleg diferenţa dintre un pãzmic de lagãr japonez şi un cãlugãr, de asemenea nu înţeleg diferenţa între acest rând şi rândul în care începeam numãrãtoarea.)

Când m-a dus la pension, mama purta o pãlãrie cu cinci ani în urmã, de fiecare datã când plecând de lângã mamã dar atunci având încã pãlãria pe cap, mi-o aşeza pe creştet, dar care-i cãdea peste faţã când se apleca spre mine sã mã sãrute de rãmas bun: - această pãlãrie care semãna a sombrero cu o voaletã fixatã pe marginea pãlãriei, dupã care ea mã regãsea, pe când acum nu mai port pãlãrie şi vãd în ochii ei, care mã cautã de-a lungul rândului, cã nu mã mai observã printre cellalţi bãieţi. înţeleg bine

Ketemu lagi mama!

îmi iau locul în rândul celorlalţi elevi de pension, ce se-mbrâncesc în mine când se dă ordinul de pornire, or-

dinea terenului de joc, sub castanii care se pierd aproape imediat, pentru tot restul anilor mei de existenţă pe toate terenurile de joc ale tuturor pensioanelor în pensioane conduse de clerici - pentru bãieţi, pentru adolescenţi, pentru cei ca mine.

Dupã rãzboi, când am fost repatriaţi în Olanda, am dat-o pe mama în judecatã pentru cã, în timpul rãzboiului, ea schimbã râzând (aşa cum ştie ea sã râdã) pe vaci cuvinte cu prelatul care dâduse ordinul s-o pună pe mama în „sãlbãticiserã", „judecata asupra vieţii" era numai „Adel", „virtute" şi „autoritate". Nu aveam nici un „simţ" a ceea ce era „virtute" şi „autoritate".

(Între timp, în acelaşi timp, înţeleg diferenţa dintre un pãzmic de lagãr japonez şi un cãlugãr, de asemenea nu înţeleg diferenţa între acest rând şi rândul în care începeam numãrãtoarea.)

Când m-a dus la pension, mama purta o pãlãrie cu cinci ani în urmã, de fiecare datã când plecând de lângã mamã dar atunci având încã pãlãria pe cap, mi-o aşeza pe creştet, dar care-i cãdea peste faţã când se apleca spre mine sã mã sãrute de rãmas bun: - această pãlãrie care semãna a sombrero cu o voaletã fixatã pe marginea pãlãriei, dupã care ea mã regãsea, pe când acum nu mai port pãlãrie şi vãd în ochii ei, care mã cautã de-a lungul rândului, cã nu mã mai observã printre cellalţi bãieţi. înţeleg bine

zãbrelele unei pânze de pãianjen

ACEEAŞI POVESTE CU ÎNTÂLNIRI ALTĂDATĂ

Dupã rãzboi, când am fost repatriaţi în Olanda, am dat-o pe mama în judecatã pentru cã, în timpul rãzboiului, ea schimbã râzând (aşa cum ştie ea sã râdã) pe vaci cuvinte cu prelatul care dâduse ordinul s-o pună pe mama în „sãlbãticiserã", „judecata asupra vieţii" era numai „Adel", „virtute" şi „autoritate". Nu aveam nici un „simţ" a ceea ce era „virtute" şi „autoritate".

(Între timp, în acelaşi timp, înţeleg diferenţa dintre un pãzmic de lagãr japonez şi un cãlugãr, de asemenea nu înţeleg diferenţa între acest rând şi rândul în care începeam numãrãtoarea.)

Când m-a dus la pension, mama purta o pãlãrie cu cinci ani în urmã, de fiecare datã când plecând de lângã mamã dar atunci având încã pãlãria pe cap, mi-o aşeza pe creştet, dar care-i cãdea peste faţã când se apleca spre mine sã mã sãrute de rãmas bun: - această pãlãrie care semãna a sombrero cu o voaletã fixatã pe marginea pãlãriei, dupã care ea mã regãsea, pe când acum nu mai port pãlãrie şi vãd în ochii ei, care mã cautã de-a lungul rândului, cã nu mã mai observã printre cellalţi bãieţi. înţeleg bine

zãbrelele unei pânze de pãianjen, care este deosebirea dintre această mamă şi mama

trenul. Eu, din trenul cu multe vagoane, pot, timp de mai puţin de-o secundã, s-o vâd pe mama stând la fereastra luminatã a unuia dintre etajele de sus şi flutu-rând o batistâ, - dar nu-mi întorc niciodatâ într-acolo capul; stau şi citesc.

N-are decât sã moarã aceastã muiere, care-şi mângâie conştiinţa sentimentalâ fluturând, din ce în ce mai depãr-tatã de mine, o cârpã din ce în ce mai mare.

Printre lenjeria curatã din geamantanul meu ea îndeasã kilograme de pungi de caramele, pachete cu prãjiturele şi Icutii de ciocolatã, - exact aşa cum nici eu, mai târziu, n-am sã ştiu sâ-i bucur pe copiii mei pãrãsiţi din prima cã-sãtorie, decât strecurându-le bancnote înainte ca ei, slavã domnului, sâ-mi disparã din viaţã pentru luni de zile.

Unde, când, de la cine ar fi trebuit sâ învât „sã simt ceva"?

Pentru mine mama eraîncã de-atunci moartã, de-atunci nu mâ mai gândeam niciodatã la ea intens.

în fiecare an, cu prilejul zilei de naştere, îi expediam prin bancã o sumã de bani şi cu asta basta.

I-am plâtit înapoi caramelele, şi faptul cã m-a învâţat sâ citesc i 1-am plãtit, scriind eu însumi cârti pe care ar fi putut sã le citeascã, - dar aşa cum ea nu era obligatâ

viaţa.mea asemenea vântului: câteodatã îi simţi atinge-
rea, dar de cele mai multe ori e absent.

Trebuia sã mâ sune în seara când a murit. Poate cã
m-aş fi dus cu maşina la ea dacâ m-ar fi rugat asta. Poate
câ i-aş fi pregãtit sandvişul, poate cã atunci când a cãzut
de pe bancã aş fi prins-o în braţe şi poate...

Dar nu s-a întâmplat aşa, dupâ cum atâtea lucruri nu
se întâmpîã, în timp ce, în schimb, altele se întâmpîâ.

La naiba cu ea.

Vreau sã spun: la naiba cu toate mamele.

ÎN SEARA ÎN CARE MAMA A MURIT AM AVUT PE cineva în vizitã. Un scriitor. (Pentru cei curioşi, pentru istorie: acest scriitor era Ger Verrips). Am vorbit despre literaturâ şi despre politicã. Anume am vorbit despre Asociaţia Scriitorilor: de ce nu vreau sã fiu membru şi cã aceastã reticenţã se explicã prin stmctura caractemlui meu, asocial şi paranoid. Nu am nevoie de nimeni şi do- resc sã nu am nevoie de nimeni, fac totul singur. Nu-i consider pe patm cincimi din numãrul membrilor Asoci- aţiei Scriitorilor colegi de-ai mei. Vreau sã scriu o operã în loc sã-mi pierd vremea cu pãlãvrãgeli. Sã fiu lâsat în pace, fiindcâ oricum oriunde îmi fac apariţia nimic nu rã- mâne neatins şi peste tot apare neliniştea şi comoţia.

Când musafirul meu a plecat, programele de televizi- une pe Nederiand 1 şi Nederland 2 se terminaserã, - dar pe Germania L mai rula un film: Kumunosujo, „Castelul
» în hãtişul pânzei de pâianjen", o versiune japonezã

se întâmplase lui Kenitji Sone, comandantul lagârului
din Tjideng.

Se aude un oftat produs de sabie.

Care taie aerul, zbârnâind. (Haiku.)

Criminalul apare dintr-odatâ cu un guler de sânge.

îşi pierduse capul. (Haiku.)

La fel de roşu ca şi capul care se prãvâleşte-n noroi

Este soarele ce râsare. (Haiku.)

(Cine-au fost mai rãi în rãzboi, nemţii saujaponezii şi
care lagãre au fost mai îngrozitoare, cele nemţeşti sau
celejaponeze?.,.

Despre lagãrele nemţeşti nici un supravieţuitor n-a
vorbit vreodatã cu tandreţe şi nostalgie, de lagãrele nem-
ţeşti nici un supravieţuitor n-a râs, aşa cum au râs foştii
deţinuţi din lagãrelejaponeze, - chipurile pentm a relati-
viza ceea ce nu putea fi relativizat.

Slujbaşii morţi au vorbit şi în germanâ şi au vorbit şi
în japonezã. Din când în când, la televizor, aud cum
limba slujbaşilor tradiţiilor unui popor este înlocuitã cu
limba slujbaşilor tradiţiilor unui alt popor. Vâd pe ecran
cumjaponezul vorbeşte nemţeşte; deci acestaeste un lu-
cru posibil de închipuit: anume cã în Japonia, limba
nemtoteilor sã fie sincronizatã m japonezã.

Pe măsurã ce acela care strãbãtea pãdurea âjungea tot
mai aproape pentru a-i plãti lui Macbeth aldãmaşul de pe
urmã, pielea mea bãtãtoritã câdea de pe picioare şi se
aşeza într-un strat gros de pudrâ mãlâioasã şi cenuşie pe
ziarul întins sub picioare (Volkskrant din 26 ianuarie
1981, - „Vãduva lui Mao a fost condamnatã la moarte.
Decret de execuţie").

Am ieşit în grãdinã sã amnc pielea bãtãtoritã de pe
ziar, am împrãştiat-o în aer, aşa cum este aruncatã cenuşa
unui cadavru ars la crematoriu pentru a fi luatã de vânt,
dar reziduul corporal a recãzut imediat pe pâmânt, nu era
vânt ca sã-1 ia cu el sau mâcar sã-1 atingã, - o parte mi
s-a întors direct în faţâ şi mi-a rãmas lipit pe frunte, pe
obraji şi pe pleoape.

Pe pajiştile din jurul casei blocuri de ceaţã se înşuru-
bau unul în altul, - era o noapte de iamã olandezã mi-
zerã, nici rece, dar nici ne-rece. Dacâ n-ar fi fost, întâm-
plãtor, noapte, putea sã fie şi zi: în acest anotimp şi-n
acest colţ de ţarã ziua este la fel de sumbrã ca noaptea şi
priveliştea este aceeaşi, sãptãmâni în şir se lasã o boare
continuâ, care în timpul zilei este la fel de

Câ şi ea, în aceeaşi clipâ, stãtea la geam în orãşelul
unde locuia, - orãşelul se afla sub un clopot de ceaţâ, dar
ea cunoştea harta lui atât de bine încât, de parcã n-ar fi fost
ceaţâ, putea sâ urmãreascâ itinerariul strãzilor cu ochii ei
de culoarea aurului. Locurile pe unde umblasem noi
atunci, amândoi la fel de beţi sau pejumâtate beţi şi amân-
doi excitaţi unul de altul, într-un fel liber şi dumnezeiesc.
Clinc-clinc, la pas, clinc-clinc. Strãzile pe care noi, înainte
de-a ajunge la apartamentul ei, ne-am oprit strângându-ne
în braţe, sã ne sãrutãm puţin, ca sâ ne muşcãm puţin, sã ne
mângâiem puţin, duşi de rostirea unor cuvinte vechi de
milenii. Cum era oraşul acela împodobit. Flori, steaguri.
Unde anume în orãşel a spus: acesta este staulul din
Bethleem, aceasta este câsuţa din Nazareth... la care eu
rãspundeam cu un comentariu batjocoritor, începând sã
scot din adâncul bojocilor orâcãituri de broascâ.

(Eu sunt „rãu". Sunt „aspru". Şi „hotãrât" sunt „fãrã
sentimente". în momentul în care şi ea ar fi început sâ
spunã lucrurile astea, aşa cum mai devreme sau mai târ-
ziu toţi oamenii din viaţa mea o fac, aş fi fost deja

încât să nu i se vadă triunghiul sfânt, ca înmuiat în aur -,
deasupra pervazului eraîn îmbrăcăminte subţire, din vo-
lane şi fronseuri, iar părul lung, de fetiţâ, îi atârna dejur
împrejur, astfel încât nici sânii nu i se puteau vedea. însă
aşa cum aceastã Liza de vis ţinea ridicate cu o mânăjalu-
zelele, i-am văzut puful auriu de la subsuoarâ.

0 frânturã de secundã mi-am închipuit cã sunt în dor-
mitorul Lizei: - i-am sfâşiat îmbrăcămintea de voal şi
m-am înşumbat în trupul ei ca atunci, cu ani în urmã,
reţinându-o nemilos prin împingerea genunchilorîn saltea,
de-o parte şi de alta a feţişoarei ei frumuşele. Cât despre
cuvântul „nemilos". La fiecare încleştare strigam şi eu şi
ea cu rândul o chemare către sfânta fecioarã: Potir Spiri-
tual, Potir al preamăririi, Dulce potir al fructelor dumneze-
ieşti, trandafir mistic, tum al lui David, tum de fildeş, casă
de aur. Roagă-te pentru noi. Roagă-te pentru noi. Oac!
Oac! Dupã care am explodat într-o străfulgerare de luminã
albă şi-am dispărut in ticâitul şi bâtaia a sute de clopote.

Mai târziu m-am gândit cã probabil în acel fragment
de secundă a murit mama.

MAMA TRÃISE ÎN LAGĂRUL TJIDENG, DUPÃ CUM
îmi povestise ea odatã, de la o zi la alta: - fiecare zi în I
care împreunã cu ai ei râmâneau în viaţã era o zi. Mai
apoi ajunseserã sâ trãiascã de la orâ la orâ şi în cele din
urmâ de la minut la minut. |

Slugile morţii aveau pielea de culoare ocru şi ochii
migdalaţi. Slugile morţii purtau uniforme verzi-maronii :
şi berete verzi-maronii pe capete cu pâr lins. Slugile
mortii erau înhãmate cu puşti, baionete, sâbii, bastoane
de bambus şi bice. Slugile morţii aveau bot şi vorbeau un
limbaj hieroglific.

Mama mea, care acum îl întâlneşte pe barcagiu, recu-
noaşte limba pe care-o vorbeşte acesta.

Sâ ne mgãm.

Niciodatã n-am ştiut ce înseamnã precis: a te ruga. Şi
totuşi era o vreme când cunoşteam toate rugãciunile, lita-
niile şi ritualurile slujbei catolice pe dinafarâ. Am înţeles
repede cã numai pronunţarea acestor texte nu înseanmã „a

nu duce la nimic, ţine de „judecata de viaţã" pe care o
datoram anilor copilâriei petrecuţi în lagãrul Tjideng.

Mama lãsase rugatul pe seama maicã-sii, care în masa
de sub chiuveta în care locuiam stãtea, de parcã ar fi fost
o sfântã într-o raclã din granit şi din lemn, cu mâinile în-
crucişate pe piept, cu un rozariu din mãrgele negre pe de-
gete. 0 rochie cu floricele. Eu şi cu sora mea ne dãdeam
seama cã mai trãia dupã mişcãrile degetului mare, care
derula o mârgea dupã alta, murmurând osanale dupâ osa-
nale, - roagã-te pentru noi, pâcâtoşii, acum şi în ceasul
mortii noastre, amin.

Când mama mergea la lucru ne lãsa pe mine şi pe
sora mea cu bunica: bunica trebuia sã aibe grijã de noi şi
noi trebuia sâ avem grijã de ea. Sora mea trebuia s-o ţinã
în viaţã prin lingurile cât mai multe de terci pe care i le
dãdea, terci numit „bubur", o substanţã rece, subţire, ca
apretul, tarâ culoare, fãrã gust, fârâ valoare nutritivã, la a
cãrei simplã vedere noi icneam, fie cã ne era sau nu ne
era foame. Eu fugeam afarã când sorã-mea o hrãnea râb-
dâtoare pe bunica; - sora mea arãta ca o smochinã stafi-

surã de la sine înţeles în anii copilãriei, încât mie mi se
pãrea ca un lucru la care nu simţi nici o tulburare a stãrii
de spirit, nici fricã, nici tristeţe, nici aversiune.

Cine murea era pus pe o rogojinã şi dus pe o brancardã.

Pentru obiectele râmase, mai ales dacã printre ele se gãsea
vreo firimiturã sau vreo boabâ comestibilã, se ducea o luptã
pentm locul rãmas liber, se fâcea un „jup" înainte chiar de
dispariţia cadavrului (a face „jup", în limbaj de lagâr: a se
lua în posesie cu forţa, a se escalada). „Doamna cutare şi
cutare au murit" era un anunţ asemãnãtor cu: „plouã".

Vedeam în fiecare zi doamne moarte: ele tremuraserâ
pe picioare în timpul apelurilor lungi, în cãldura nãuci-
toare din piaţa de kumpulan (piaţa pentm apel), câzuserã
în faţã, pe spate sau într-o parte în timpul muncilor, sau
nu se mai sculaserã dimineaţa când se facuse luminâ, se
aşezaserâ sau se întinseserã undeva la mijlocul zilei, în-
chiseserã ochii şi se dovedea câ sunt moarte.

Aşa se întâmpla şi era la fel de nesenzaţional ca şi
când ar fi cãzut o cretã şi s-ar fi rupt în bucâţi. Cum s-ar
spune, adicã, „o chestiune obişnuitã".

într-o zi a murit Nettie Stenvert, care avea o

Tot ceea ce gândeam era: dacã acum tot a murit, am
sã fac eu unjup pentru pâpuşa cu ochi.
Altceva nimic nu gândeam. Adicã, e mai bine sã
scriu: nu simţeam nimic altceva.
Fugeam din bucătăria în care locuiam şi unde sora
mea cenuşie o hrânea pe bunica mea cenuşie cu terci,
deoarece aveam nevoie de aerul şi spaţiul care îmi lip-
seau pe locul meu de sub masã, unde stãteam pe vine, as-
cuns sub pãlârie. Fugeam afarã, strigat din urmã de sora
mea îngrijoratã, - în plin soare şi clipind des din cauza
luminii tremurânde, fâcând semne de adio cu mâna şi
strigând, strigând, revãrsându-mâ dinspre înãuntm înspre
afarã. Era foarte clar cã fiecare va muri, şi la fel de clar
câ dacã va muri, se va transforma în „bubur".
Dar eu trâiam. La pas ~ la pas - la pas. Eu însumi voi
mai trâi chiar şi atunci când bunica va fi moartã şi mama
va fi moartã şi bunicul va fi mort şi tatãl meu şi fratele
meu mai mare şi toatã lumea. Odatã şi-odatã voi scrie câ
umblasem pe-acolo, sub pãlãrie, prin acel lagãr şi cã vã-
zusem lucruri indescriptibile, care însã vor trebui des-
crise de rnine.

acelaşi timp şi bâzâind în mii de feluri. Am vãzut în lagã-rul acela muşte roşii deasupra mea, sau trecându-mi pe-aproape prin aer, cu sângele picurându-le de pe aripi.

Pe mine nu se opreau muştele, aveam grijã sã fiu tot timpul în mişcare: jucându-mâ „de-a avionul", cu mâi-nile desfãcute, alergam în cerc, brum-brum. în afarã de asta eu eram şi cea mai mare muscâ care exista şi de aceea tuturor muştelor le era fricã de mine, eram şi cel mai mare bombardier, pâlâria mea era şi cabina pilotului şi cupola halei de armament, eu zburam deasupra Japoniei, bombardându-i oraşele. Pãzea, trece Dani, reketeketek! Nu exista nici o muscã sã poatâ ţine pasul cu mine, iar feme-ile japoneze care-mi câdeau în mâini ţipau de durere şi se înecau în propriul lor sânge.

În ceasurile liniştite, când toţi eram în şi pe masa noastrâ de bucâtãrie, mã strãduiam sã stau cui-minte lângã mama, cu atenţia concentratã ca nu cumva, dacã ea ar fi aţipit, sã se aşeze vreo muscâ pe ea - îmi fluturam pãlâ-ria încoace şi-ncolo pe deasupra trupului ei, fiindcâ mus-

tata, fraţii mei, minunatul meu bunic, vom merge la casa noastrã cu bazin de înot în grãdinã, neatinşi, nemuritori, fãrã a ne mai aminti vreodatã de lagãrul japonez...

Ce-a mai rãmas în viaţa mea de pe urma morţilor? Acea Nettie Stenvert, - a mai rãmas oare ceva din ea? Un fragment de os, conservat într-o grâmadã de noroi, o bucatã dintr-o buclã, în hârtia de staniol?

Chiar şi mamei îi apãrea în ochi mai târziu, prin anii '60, când se discuţa despre „lagãr", o expresie de „îndepãr-tare" ca şi când i-ar fi fost dor de anii petrecuţi la Tjideng.

„O, ce mai râdeam câteodatã pe-acolo."

Îmi aduc aminte cã la noi în casã, mult dupâ rãzboi, se râdea în hohote când pãrinţii, fraţii mei, alţi membri ai fa-miliei sau alte cunoştinţe, povesteau amintiri din anii lor de lagãr. Aşa s-a anulat istoria lagãrului, în valuri de hilaritate.

Hirohito, împãratul Japoniei, un criminal de rãzboi de acelaşi calibru cu Hitler, - pânã în 1945 fusese ridicat în slãvi de supuşii lui ca un Dumnezeu -, a fost primit de guvernul olandez, un sfert de veac dupã crimele sale, cu un protocol pontifical, ca un şefal unui stat prieten.

Tatãl meu vâzuse la orizont gigantica ciupercâ lu-

minoasã care-a izbucnit la explozia bombei de la
Hiroshima, - drept consecinţâ a orbit pentru câteva ore,
zile sau sãptãmâni, sub ochiul stâng îi crescuse un chist
de mãrimea unui ou.

(Pentru cât adevãr era în povestea cu orbirea nu vreau
sã depun mârturie, îmi mai rãsuna încã în urechi râsul lui
când povestea despre lagãr, dar cicatricea violet-liliachie,
care se lipise de obrazul lui ca o replicã a marii ciuperci,
am vãzut-o eu însumi, iar într-unul dintre portretele de
serie pe care i le fâcuse în cursul vieţii se vede clar cã ci-
catricea fusese retuşatã de fotograf, chestia fiind extir-
patâ prin operaţie în 1949.)

Datoritâ bombelor de la Hiroshima şi Nagasaki, mama,
sora mea, eu şi alte mii de ostatici înfometaţi n-am primit
nimic de mâncare şi de bâut, nici chiar bubur.

Asta ţine de experienţele mele de ţânc, aşa cum de ex-
perienţel'e de ţânc ale altora ţine faptul cã, la vârsta la
care eu eram în lagãr, lor li se scoteau amigdalele (eu
aveam încâ de pe-atunci amigdalele scoase).

Mai sunt şi alte lucruri care pâreau de la sine înţelese
în anli copilãriei mele. Lucruri vâzute şi ascunse

femeie cu bastonul lui de rotan1, ca şi când n-ar fi fost un
baston de rotan, ci patul unei puşti. Ea se târâşeşte pejos
ţipând şi din ea ţâşneşte un jet de sânge care este absorbit
de pământ, devenind invizibil.

A furat o coajă de pâine. A fâcut foc să fiarbă apă.

N-a văzut sau a văzut prea târziu că treceajaponezul de
gardă, aşa că n-a fâcut plecăciunea, sau a ftcut-o prea
târziu. A ieşit prea târziu la apel.

0 femeie este obligată să stea douăzeci şi patru de ore
goală în piaţa de kumpulan în poziţie de drepţi. Toată ziua
aerul parcă sta să ia foc de fierbinţeală. Noaptea cântă cât
o ţine gura crezând că se poate astfel încălzi, e în centrul
unei reţele de reflectoare. Din turnurile de pază din jurul
lagărului zi şi noapte puştile sunt îndreptate spre ea.

0 femeie goală trebuie să meargă în patm labe pe
strâzi, are o sfoară înjurul gâtului, pe care o ţine unjapo-
nez care o urmează. Dacă dă în calea ei de rahaţi, este
obligată să-i miroasă, ca un câine. Japonezul stă cu bâţul

faţa într-un rahat. Bâzâind exaltate, muştele se lipesc de
faţã şi de capul ei tuns chilug şi pe locul sângerând dintre
picioare, pe carejaponezul continuã sã-1 strãpungâ.

Pentm acel mers târâit, pentm hohote şi pentru vese-
lia cu care-am privit totul îmi trag palme pânâ în ziua de
azi, mai ales atunci când acele fioroase imagini de film
îmi revin în memorie, - atunci nu ştiam câ asta era ceva
fioros şi cã eu luam parte la acea înfiorâtoare poveste.

„Sindromul" meu „de lagãr" constã din vinovãtia pe care
o simt acum pentm piciul care aduna totul în el frenetic.

0 femeie a fost umplutã cu apã de un japonez pânã
când tmpul ei slab s-a umflat şi puteai sã auzi în ea ples-
cãitul apei aşa cum îl auzi într-un butoi cu apâ de ploaie.
Apoi japonezul a început s-o lovească cu un bãţ peste
burtã. Dupã care a început sã danseze cu cizmele pe burta
ei. Lichidul care ieşea din ea pe toate onficiile avea toate
culorile pe care şi le putea cineva închipui şi apãrea în
toate modurile posibile: ţâşnind, bolborosind, picurând,
ca vomã, ca sânge, ca terci.

Roagã-te pentru noi

cã mâinile i se rãsuceau de jos în sus, dinlãuntru înspre
afarã, din spate în faţã. Ea se bâlângãnea fãcând o buclã
ciudatã deasupra pâmântului, se rãsucea pe axul lungimii
ei, era lãsatã sã se usuce pânã la ultima picãturã în soa-
rele lichefiant; - soarele este cel mai fioros cãlãu pe
care-1 au la îndemânã japonezii, soarele este simbolul
poporului japonez.

Dacã ea îşi pierdea conştiinţa, i se trâgeau palme pânâ îşi
revenea, fiindcã trebuia sã-şi trãiascã ucigãtoarea durere
perfect conştientã. Cine trecea prin dreptul ei era obligat s-o
privească. Eu treceam deseori prin dreptul ei. Şi pe mama
au bãtut-o, au tuns-o chilug şi au lâsat-o sâ stea douãzeci şi
patru de ore în piaţa de kumpulan. Eu am vãzut asta.

Cine ştie câte i s-au mai întâmplat pe care eu nu
le-am vãzut. în casa noastrã din lagâr intru în prima ca-
merã, unde locuieşte Nettie Stenvert. Pe o masâ de-acolo
stã mama lui Nettie Stenvert pe spate, fãrã haine pe ea,
cu picioarele în sus şi depãrtate. între picioarele ei e un
japonez care-şi dâdusejos pantalonii, şi eu izbucnesc în
râs, fiindcã asta mi se pare cea mai mare nebunie pe

gând şi mai tare decât doamna Stenvert, cu capul plin de
stele şi mâinile pline de sânge, o iau la picior,
reketeketek! tetss! tetss!, în întâmpinarea remuşcărilor şi
panicilor mele de peste ani.

Mâ întreb dacã sicriul în care sta mama îmbrãcatâ cu
cea mai fmmoasâ rochie a ei are un capac de sticlâ. Ast-
fel încât nici o muscã sã nu poatâ face rotocoale deasupra
trupului ei, a feţei şi a ochelarilor. Oare ce-o fi putut fi de
râs în acel lagâr?

Scriu asta şi-n Olanda tocmai are loc o zi a „grevei fe-
meilor". în Piaţa Dam, în Amsterdam, femeile îşi vop-
sesc sexul cu suc de roşii şi stau pe spate pe margine-
drumului cu picioarele desfãcute.

Muieri alintate, într-o lume bogatã, de ce-au ele ha-
bar? Cine trece pe-aproape este obligat sã se uite la ele
chiar dacã nu vrea, sã i se întoarcã stomacul pe dos de
scârbâ în faţa acestei agresive şi deplasate lipse de gust,
începând sã tremure din tot tmpul, de fricâ, de supãrare,
de remuşcare, o remuşcare care este „substitutul" a ceva:
remuşcarea în faţa stupiditãţii în sine a muierii.

\

Când mama a fost pedepsitã sã stea o zi şi-o noapte

numai cu mama mea, dar nici mâcar cu o mamã, de fapt
absolut deloc cu o femeie; mai puteai sã spui despre fi-
inţa aceea care stâtea acolo în ploaie cã era o „arãtare
omeneascã". Şi totuşi, în realitate, era mama mea.
Aş fi vrut sã zbor spre ea cu avionul meu şi oprindu-mã
deasupra-i, deci cu aripile în poziţie verticalã, sâ mã apro-
pii şi sã-i arunc pãlãria mea, astfel încât ea sã aibâ ceva cu
care sã se poatã acoperi, - dar ea, prin grimasa obrazului şi
printr-un deget întins înainte mi-a dat de înţeles cã trebuia
sã râmân unde eram, câci din toate tumurile de pazã erau
îndreptate puştile m direcţia noastrã.
Am râmas noaptea aceea în colţul meu de pândã. Câ-
teodatã auzeam şi eu şi mama în depãrtare vocea speriatã
a surorii mele care ne cãuta. Voiam sã râmân cu mama şi
» s-o pãzesc; ea stãtea, punct luminos, decupatã de lumina
a cinci sau şase reflectoare, în rafalele ploii. Ca sã rãmân
treaz mi-am scrijelit cu o piatrâ ascuţitã o bãtâturã pe pi-
cior, înmuiatã de ploaie. Repetam: „ma-ma", „ma-ma".
Din când în când scoteam un ţipãt: maicafecioarã-pîi-
nãdegraţie-domnulecutine.
N-o sã ne trãdãm unul pe altul, asa-i, mamâ? N-o

Este rândul meu sã trag, ha-ha, daţi-mi chestia aia,
spun: „Pe aceastã curviştinã am s-o tratez cu polenul ucigaş al injecţiei mele". Eram în acel stadiu al beţiei când
sunt gãlãgios şi tip bancuri care se ridicã ca bulele de gaz
de baltâ (stadiul următor este cel al tristeţii teatrale. Apoi,
cel dorit: spiritul îmi părăseşte creierii animalizaţi).
Am tras farã milã, din rărunchi, ca şi când carabina ar
fi fost revolver.
Apoi am fost felicitat, bârbaţii mă băteau pe umâr, fetele mă sămtau pe obraji: ce petrecere de neuitat, eu,
Dănişorul, aici, marele fustangiu, aveam o sutã de puncte.
Dar în momentul când glonţul a părăsit ţeava cu o
pocniturã şi s-a înfipt aproape simultan, cu un zgomot înzecit, în ţintâ, mi-am adus aminte câ altădatã, altundeva,
cândva în viaţa mea, o femeie goală stătea în lumina pãtrunzătoare a unui reflector, în vreme ce atât femeia
aceea, cât şi eu ştiam cã din întunericul înconjurător erau
îndreptate spre ea puşti.
Clinc! Clinc! Orgi tunătoare.
Ştiu câ: dacã va fi sâ mor şi este adevărat câ în ultima
secundâ omul îşi revede viaţa ca într-o secvenţâ de film,

pul tuns chilug, - dispare. Mama poartã o pâlãrie gri şi
pe obraz îi atârnã o voaletã ca o pânzã de pãianjen, ast-
fel cã eu nu pot sã vãd dacã poartã ochelari sau nu, -
dispare. Mama nu mai are sâni, mama este o „arãtare
omeneascã", stã în ploaie, mã uit la pãrul în smocuri
picurânde de sub pântecele ei, din care ploaia atârnã ca
mãrgelele transparente, - dispare.

Mama stã pe spate şi împinge în afarã din deschizâtura
aflatã între picioarele ei o piatrã din caldarâm, ãsta e ca-
pul meu, hai sâ ne rugãm, tot acel sânge! - niciodatã n"o
sã mai poatã capul meu reintra prin aceeaşi deschizãturã.
Mama râde aşa cum ştie ea sã râdã şi îmi face cu mâna,
toţi anii ãştia, toatã viaţa mea, Ketemu lagi - dispare.

Intre mama mea şi mine s-a format pentru vecie un
numãrgreşit.

Gratiile dintre mine şi feminitatea trãdãtoare.

Trag farâ milâ. Din rãrunchi.

Aceste secvenţe de film, pe care mama le-a vãzut
când a murit, le voi vedea şi eu când voi muri, - sunt sec-

LIZA RÂZÂND.LIZA UITÂNDU-SE PE FEREASTRÃ.

Liza goalã. Liza într-un alai. Ochii ei de aur. Pãrul ei de culoarea mierii.

Nu mi se potrivea s-o revãd pe Liza asta dupã toţi aceşti ani, - eu, acelaşi din anii trecuţi şi-n acelaşi timp neacelaşi, ca şi Liza, care era aceeaşi din anii trecuţi şi-n acelaşi timp neaceeaşi. Nu mi se potrivea sã fiu mal mult |sau mai puţin îndrâgostit şi-n acelaşi timp mai mult sau mai puţin în doliu.

La drept vorbind, asta mã sustrãgea de la lucrarea pe care tocmai o scriam, - eram adâncit în studiul cazului de sinucidere al lui Jacob Hiegenthlich.

Am fãcut abuz de „Seresta Forte"; ca sã mã ţinã în afara mea, sã nu fie nevoie sã gândesc, sã nu fiu nâpãdit de fricã, sã nu fiu luat în stãpânire de fricã, - prin asta | poţi rãmâne în interioml labirintului cenuşiu.

Câteodatã, în zilele dintre moartea şi incinerarea mamei, mâ aşezam lângâ

mã preumblu prin casã, ascultând, ca magnetizat, la
aparatul teletbnic.
(în vis, am stat lângã sicriul în care era mama întinsâ,
în rochia ei cu nuanţe albastre, violet şi bej, „mai fru-
moasã" decât fusese pe când mai trãia încã, evident „mai
tânãrã" decât atunci când murise. M-am aplecat deasupra
plãcii de sticlã sub care era întinsã, - am vãzut cum res-
piraţia mea a tacut o patã ceţoasã între obrazul meu şi al
ei. Când am şters condensul cu o mişcare concentricã,
am vãzut cã în coşciug nu era mama, ci Liza, şi mai apoi
nici Liza, ci pâpuşa cu zulufi a lui Nettie Stenvert, cu
ochii închişi. Dintr-o datã s-a crãpat sticla în fisuri care
s-au rãspândit în toate direcţiile, şi acestea s-au rãspândit
la rândul lor din nou în toate direcţiile, pânã s-a creat o
plasã complicatã de crãpãturi, în care eu, rezemat cu
toatã greutatea pe placa de sticlã, am cãzut, într-o explo-
zie de cioburi. în timp ce cãdeam în coşciugul care pãrea
fãrã fund, şi începusem sã mã pierd într-un spaţiu ne-
gru-roşu tarã sfârşit, în care mã vedeam pe mine însumi
fâcându-mã tot mai mic şi mai mic, pânã când, în final,
ajunsesem mai mic decât o muscã, un val de

s-o aud oftând uşor, s-o aud respirând, - lucru la al cârui
auz capul începea sã-mi vuiascâ. Atât de pãtimaş o do-
ream şi atât de intens o urmãreau gândurile mele, încât ar
fi trebuit sã simtã, la sute de kilometri depârtare (sâ se
opreascâ imediat din ceea ce fâcea în acel moment, sâ îşi
ridice capul cu o zvâcnire şi sã întindã mâna spre telefon,
ca şi când ar fi aşteptat sâ-1 audã sunând, cu senzaţia cã
cineva râsufla asupra ei şi ea simţea asta prin cãmaşa de
noapte subţire ca aerul, în pârul moale de la subsuoarã.)
Ar fi trebuit sâ ştie cã eu sunt cel care o sunâ, sâ mã con-
soleze cu sunetul vocii ei şi apoi, fârã sâ mã anunţe sau
sã spunâ nimic altceva, sã întrempã legâtura (şi: în liniş-
tea care se lâsa din nou în casa ei sâ rãmânã sã asculte
atentã, fiindcâ i se nãzârise câ unul dintre clopotele din
magazinul de jos începuse sã batâ mai lent şi mai sonor.

Liza, Liza.

Nu mai puteam sâ respir de nelinişte.

Câteodatâ mâinile îmi tremurau aşa de tare, încât nu
reuşeam sâ introduc degetul într-unul dintre orificii ca sâ
rãsucesc discul aparatului telefonic.

A mamei, - doar cã nu reuşisem nici mâcar o datã
să-mi amintesc figura ei de bătrânã, să-mi imaginez capul mamei, fãrã ca el să stea pe trupul înfloritor al Lizei:
trupul Lizei era numai sâni, Liza trebuia să fie torturatâ,
să i se rupâ picioruş cu picioruş şi aripioarã cu aripioarã,
iar pe parcursul torturii tot timpul trebuia să fi rãmas
conştientã.

Nu venea din vuietul cosmic al televizorului nici o
voce spre mine, care să-mi fi spus mãcar un cuvânt ce
mi-ar fi putut însãnãtoşi sufletul.

Acum, m-am gândit, o să vinã poştaşul să-mi aducã o
scrisoare de la Liza, sigilatã cu apãsarea buzelor ei, acolo
unde depusese un sărut pe hârtie, o scrisoare în care ea,
aşa cum o fãcuse în urmã cu câţiva ani, mã va numi inimioara ei, cãţeluşul ei, animãluţul ei de zahãr, lupul ei
rãu şi alte asemenea. Poştaşul a venit să-mi aducã ferparul încadrat într-un gri deschis, timbrat cu un timbru de
un roşu stins de cincizeci şi cinci de cenţi: „Spre regretul
nostru astãzi ne-a pãrãsit pe neaşteptate iubita noastrã
mamã, soacrã şi bunicã, Henriette Maria Elisabeth van

ORĂŞELUL ÎN CARE MÂNĂ-N MÂNĂ CU LIZA am
hoinărit în drum spre patul ei de deasupra magazinului cu
pendule era împodobit în asemenea stil, încât eu, orăcă-
ind ca o broască, am spus că-mi vine să vomez de silă.

Deasupra străzilor, în lungimea lor, era întinsă o frân-
ghie auritã şi din atâţia în atâţia paşi era atârnată o sferă,
care reprezenta o mărgea, - acest şnur cu mărgele era în-
tins pe fiecare stradă din centru şi întruchipa, după spu-
sele Lizei, un rozariu.

Oac!

Două zile mai târziu, duminica, conform unei tradiţii
de secole, avea loc o procesiune a Mariei pe fiecare
stradă şi urmând ruta descrisă de sfere, sub fiecare dintre
ele se spunea o rugăciune. Prelaţi, pastori, câlugâriţe,
călugări, copii-servanţi la biserică şi mirese. Care trium-
fale, lumânări, ramuri de palmieri, clopote şi fanfare, că-
delniţe, baldachine. Grupuri biblice şi istorice. Mon-
stranţe de argint, cu „Tatâl nostru". Icoana miraculoasă
din lemn de tei reprezentând-o pe Maria, veche

La multe ferestre şi în toate vitrinele din centru era un
tablou al Mariei, strãzile erau acoperite de preşuri şi co-
voare, orice putea servi în acest scop era atârnat ca steag
sau draperie deasupra strãzilor sau pe ziduri, fiecare
stradã avea poarta ei onorificã sau arcul ei de triumf.

Liza însoţea acest pelerinaj ~ îmbrãcatã într-un taior
anost, cu o pãlãrie anosta pe cap şi o geantâ anostã pe braţ,
CLI un rozariu în mânã. învãţãtoare. Mergea devotatã pe
lângã clasa ei de bãieţi de zece, unsprezece ani, spilcuiţi,
fiecare cu un rozariu în mânã. Oglindã a bunei cuviinţe,
semn al înţelepciunii, cauzã a bucuriei, arc al uniunii.

Cu o orã şi jumãtate înainte ea era oiţa zglobie şi eu
lupul cel rãu. Stând pe coate şi pe genunchi pe mocheta
afânatâ şi mişcându-se, era nevinovatã în behãiala ei,
hap, hap, mee, mee, când animalul teribil sãrise asupra
ei, îi înfipsese dinţii în ceata şi unghiile în şolduri şi rãz-
bunâtor intrase în ea, - lucru care ea se aştepta sã se în-
tâmple, fiind acolo umedã şi moale, şi pe care 1-a trãit
acoperindu-şi faţa cu mâinile.

Poartã a cerului, Luceafãr de dimineaţã, Rai al bolna-

apoi tactul în mijlocul pieţii, în timp ce bãieţii cântau un
cântec: Maaaan-iria, maaama mea, ţiiie mã dãããrui...

Rãsucindu-mi pe arâtãtoml mâinii drepte pãrul de sub
pântece, mã gândeam: aceastâ Liza trebuie pedepsitã, -
ea trebuie, acolo în piaţetã, sub privirea elevilor ei, sâ fie
rasâ în cap şi dezbrãcatã de hâinuţele ei pretacute, tre-
buie s-o lovesc între picioare şi s-o biciui cu un bici rãsu-
cit din rozarii. Eu aş fi purtat la asta masca mea de
broascã roşie ca sângele, - tot ce aş fi spus trebuia
postsincronizat. Gemetele şi ţipetele ei de iertare trebuiau
sã fie acoperite de hohotele bãieţeilor din clasa ei.

în acelaşi timp eu eram unul dintre bãieţeii din clasa
Lizei: - poate cã învãţasem sã citesc de la domnişoaraîn-
vãţãtoare Liza şi tot de la ea învãţasem sã spun Sfântâ
Nâscãtoare. Aş fi vrut sã zbor spre ea, brum-brum, cu
aripile destacute, ca sã mã aciuiesc în ea şi sã dispar
complet în ea, de fricâ, de iubire, astfel încât sâ nu trebu-
iascã sã mâ despart niciodatâ de ea, sã nu-mi iau rãmas
bun, fãcând cu mâna, râzând eroic, în timp ce capul
mi-era plin de lacrimi şuvoaie, ce tunau revãrsându-se.

la ea, la spatele ei, la curbura feselor, la îndoitura genun-
chiului, la pulpe, - probabil cã şi ea simţea acelaşi lucru
ca mine: în momentul în care am apâsat musca de ţesâ-
tura perdelei, mi-a trecut prin piele, între testicule şi
anus, o durere dulce, ca şi când în acel loc aş fi primit lo-
vitura unei baionete învelite în catifea.

Dã-mi pacea care mi se cuvine, dâ-mi liniştea. Am în-
ceput sã-mi dau palme peste faţã, am început sã-mi
amintesc ce fãcusem dupã înapoierea Lizei:

A trebuit sã se lase dezbrâcatã de mine cu degete moi,
apoi a trebuit sã se întindã pe pat, pe burtã, sã se relaxeze
şi sã aţipeascã,

Eu am apârat-o de muşte şi i-am mângâiat tandru şi
atent spatele, fesele şi picioarele, i le-am masat şi i le-am
sãrutat, foarte lung, dupã ce am rãcorit-o cu un şervet cu
apã şi parfum. Tandrã pentru mine portiunea dintre vagin
şi anus. Portiunea de piele care se întinde sau este tâiatã
când este fortatã de capul copilului, în driimul lui, la ieşi-
rea din trupul mamei. Apoi pielea ruptã este cusutâ din
nou de doctor, el foloseşte în acest scop un ac curbat.

Din remuşcare pentru lipsa mea de simţire am mângâ-
iat-o pe Liza şi nu i-am spus cã de fapt, rãu şi

mã cãlãreşte. Râzând, strigã nume din litania Sfintei Fe-
cioare. Eu zâmbesc întins leneş pe spate, cu mâinile sub :
cap: - o las sã înceapã, s-o facã, poate, suntem amândoi
din nou pe jumãtate beţi, mã uit la sânii ei, mã uit la picã-
turile de argint din pãrul de pe burta ei. Când este gata se
ridicã singurã de pe partea mea de trup în care se înfipsese
şi îngenuncheatã între picioarele mele, începe sã-mi alinte
partea aceea de trup cu gura, cu limba, cu mâinile, cu şu-
viţe din pãrul ei moale, murmure şi şoapte, cu ah -

Dar dintr-o datã poartã o pâlãrie şi pãml de pe faţa ei e un
voal, pe care şi-1 ridicã cu ambele mâini pe boi-ul pãlãriei.

Faţa care se vede prin voal nu este a Lizei, este albã
ca a unui mort şi acea moartã este o femeie bâtrânã, al
cãrei pãr este rãsucit în bucle lungi şi lipit de craniu, - ea
nu are sâni.

Când aceastã femeie moartã, care într-un fel înfrico-
şãtor îmi zâmbeşte totuşi prietenos, ca sã nu spun matern,
îşi îndreaptã limba neagrã spre sexul meu, întregul meu
trup pare sã consiste dintr-o bãtãturã; este acoperit cu o
armurã de carapace şi umflãturi de pachiderm, sunt fãrã

Bătăturile de pe faţa mea se înmoaie, apoi devin lichide
şi încep să picure.

AŞA CUM IN GRĂDINĂ, DUPĂ CE VÂNTUL SE OPREŞTE, TOT CE-A FOST ATINS DE VÂNT RĂMÂNE ÎN MIŞCARE, TOT

Sunt într-un labirint format din decoruri de teatru, corpurile decorului se mişcă, în tot ce e în jurul meu se produc fisuri în forma unei pânze de păianjen, de exem-

aşa cele văzute în lagărul Tjideng rămân în mine încă trei patru decenii în mişcare, pentru că prin această acţiune plu în oglinda şi în fereastra cu geam din oglinda anume să fie aduse la linişte: ceea ce am scris din faţa nu mai tre-

careia stau dintr-o dată şi care-mi arată trupul, buie, reţinut de mine, acum întâmplările dar nu şi urmează să pună-n faţa: în părul de sub pântec atârnă stârvul unei mişte. mişcare conştientul şi inconştientul altor persoane.

Mâinile îmi tremură atât de tare încât nu mă pot „Nimic nu există care să nu atingă altceva."

Din lagărul Tjideng îmi aduc mai ales aminte: Kumpulan~w'i\e sau apelurile, care aveau loc de mai multe ori pe zi, pe un cârnp în soarele arzător, şi la care trebuia să se prezinte oricine era în lagăr, sugarii, cei uitaţi de ani, cei sănătoşi, dacă ar mai fi existat unii ca ăştia, cei care erau la un pas de moarte.

Toate femeile şi copiii erau aşezaţi în grupuri să poată fi număraţi de japonez, şi iar să fie număraţi, apoi din

apãrea. „Japonezul", asta vrea sâ însemne: mic, îndesat,
tipi umflaţi de grâsime în uniforme umflate, cu capete ca
ale câinilorjaponezi sau ale maimuţelorjaponeze, darde
cele mai multe ori ca ale broaştelor japoneze, la care
ochii cruzi, de la naturã aşezaţi într-o stare de perma-
nentã pândã sau suspiciune, îl pãtrund pe fiecare pânã în
mâduvã. „Japonezul": totdeauna baioneta la puşcã, tot-
deauna puşca gata de atac, totdeauna soarele în oţelul ba-
ionetei, atât de orbitor, încât îmi fãcea impresia cã nu nu-
mai cã vedeam razele pe mâner, dar cã le şi auzeam: ba-
ionetele zãngãneau. De multe orijaponezul era matolit şi
cãlca pe picioruşe groase şi tremurânde, fluturând în ju-
rul lui o sabie, sau avea în mânã un pistol din care din
când în când trãgea câte o împuşcãturã în aer, în ritmul
unui cântec neînţeles din patria lui, pe care-1 lãlãia.

în lagãrul Tjideng era şi un japonez bolnav psihic,

înarmat cu un baston de rotan cu care dãdea câte o lovi-
turã oricui îi ieşea în cale, bastonul fãcând întâi un zgo-
mot zbârnâit prin aer, ca un oftat, înainte de-a cãdea pe
spatele sau spinarea cuiva, - acestjaponez (ne iartã nouã

insectã de pe obraz i se trâgea o bâtaie. Leşinai, cãdeai din cauza extenuârii, te prăvăleai la pământ dintr-un alt motiv, - în toate aceste împrejurări erai lovit sau bătut,cât timp nu erai încă mort. De fricã începeai sã vomiţi sau de fricã şi nevoie începeai sã urinezi sau sâ-ţi pierzi alte surplusuri ale trupului în picioare, - tot ce părăsea trupul era subţire, galben sau verde-deschis, - cui deci se scăpa pe el, i se trăgea o bătaie. Pentru înţelegerea mea de ţânc era de la sine înţeles câ femeilor trebuia sã li se tragã o bătaie sau trebuiau maltratate şi pedepsite sub o formã sau alta. Dupã lagăr, devenisem un băieţel matur încărunţit de aproape şase ani, „sălbatic", „imoral", „lipsit de simţământe". De-abia mai târziu m-am postsincro-
nizat. Atunci, acolo, mie nu mi-a tras nimeni vreo bătaie.

Mã aşezam repede în rând când răsuna comanda „kioske", cu pieptul bombat, cu umerii spre spate., La comanda „kireii!" taceam o plecâciune adâncã. La „Neuree!" mã ridicam din nou. Stâteam sub pâlăria mea largã, - umbra pe care o vedeam ca a mea însumi consta dintr-un oval de pâlârie, prevâzut, în funcţie de poziţia soarelui, cu picioare, câteodatã cu aripi, dacã-mi ridicam braţele; pălăria mă coviltirea aşa cum în viaţa de dupã aceea mă simţeam coviltirit de acoperişul maşinii mele, pe drumuri încolo şi-ncoace, ca şi când acoperişul maşinii mi-ar fi fost pălăria din anii copilăriei.

Dacã piaţeta mai existã şi este acoperitâ cu acelaşi asfalt, îmi mai stau încâ în acel asfalt urmele cãlcâielor şi

dupã tãlpi, aşa cum copiii olandezi, procreaţi şi născuţi în iarna foametei şi ajunşi acum şi ei la patruzeci de ani, pot fi recunoscuţi după o hămesealã de neastâmpãrat.

Pentm bunica mea erau cel mai greu de suportat

aceste kumpulan-wi. Ajunsese în cele din urmã sã sufere de toate bolile şi durerile tmpeşti existente în lagãr, nu mai putea sã meargã sau sã stea în picioare, - trebuia purtatã la locul de apel şi în acelaşi fel adusã înapoi la locul ei de sub masa din bucãtãrie. Mama a dus-o pe maicã-sa timp îndelungat în spinare, apoi a inventat un mijloc de locomoţie care şi-a primit în curând numele de„cãruţa de capre".

Cum-necum ea a fãcut rost de o scândurã de cãlcat,

Cum-necum a f^cut rost de nişte patine cu rotile. Prin ce

mijloc ajungi în lagãr sâ fii proprietarul unui lucru? Prin

alte obiecte pe care le ai, de preferinţã mâncare, pe care sã le poţi schimba: un sutien pentru un pumn de zahãr, un fular pentru un ac, o geantã pentru o scândurã de cãlcat.

Mama s-a priceput sã prindã în partea din faţã şi din

spate a scândurii de câlcat câte o patinã cu rotile, astfel încât obiectul stãtea pe roate, - bunica era întinsã pe scândurã, cu o cârpã pe faţã ca s-o apere de soare, de muşte şi de ruşine, eu şi sora mea trebuia sâ ţinem pe pãrti obiectul mergãtor ca sã-i prevenim rãsturnarea, iar mam'a îl trãgea după ea cu o

rete". Sau întreba: „Este adevărat că o caprâ, pe la spate... behãie?"

Ce se mai râdea!

Lucruri reţinute pânã în ziua de astâzi şi în sfârşit puse pe hârtie numai pentru a le face sâ fie şi a nu le lãsa sã nu poatã fi citite mai târziu undeva, în aşteptarea momentului dat probabil oricãrei enigme sã se dezlege.

în timpul kumpulan-u\m o sprijineam pe bunica din toate pârţile ca s-o ţinem în picioare. Şi mai ştiu cã se sprijinea de mine, dar cã era ca şi când nu s-ar fi sprijinit de mine. A rãmas în picioare pânã în ultima clipã, care, într-adevãr, i-a fost ultima.

Ne obliga ca în momente de mare disperare sâ ne gândim „la altceva", indiferent la ce, fiindcã la orice ne-am fi gândit, era mai puţin îngrozitor decât ceea ce vedeam.

„Ca şi când ai da drumul la un aparat la care vezi peisaje pe care ţi-ar face plãcere sã le priveşti."

Peste încã zece ani, acest lucru se va numi „televiziune".

De „neâncredere" nu eram încã pe-atunci conştient, dar nici mai târziu nu mi-a reuşit niciodatã sã mâ gândesc la „altceva" decât la ceea ce vedeam şi trãiam: nu am fantezie

steagul japonez, ci de cum îl vedeam, sâ mâ fac „ca şi
când" aş fi vãzut tricolorul olandez: roşu-alb-albastru.

„Dar eu nu vãd nici un albastru."

„Vãzduhul în care fâlfâie steagul e albastru."

Probabil câ sunt oameni care pot „sã se facã" ca şi
când „ceea ce este este altceva" şi aceia sunt „fericiţi", li-
niştiţi şi lipsiţi de spaime.

Este greu sâ-ţi asiguri un loc în plinâ luminâ. - o datã
dobândit, lumina se stinge.

Cred cã aş fi fost un scriitor prost dacã aş fi fost „feri-
cit": scriitorii fericiţi n-au nimic de povestit.

De ce trebuia sã mâ gândesc la „altceva" sau trebuia
sã mâ fac „ca şi când" nu vedeam ce se întâmplâ, când,
în timpul unui kumpulan, bunica mea îşi trãia sfârşitul?

De data aceea apãruse la apel comandantul lagãrului,
domnul Kenitji Sone personal, câlare pe cal. Nu era
prima datã câ îl vedeam, dar era prima datã cã vedeam
un cal. Sone era împodobit cu stele şi medalii în care se
oglindea soarele, purta o sabie la şold şi îşi legãna partea
din faţã a tmpului, aşa mi-1 aduc aminte, zburând parcã
prin aburii de cãldurã ce se ridicau dirt asfalt,
ora pe

iau pedepsiţi: flota japonezã suferise pierderi, o parte a armateijaponeze fusese bâtutâ, în Europaîncepuse marşul de înaintare al Aliaţilor, americanii, cu o bombâ nouã, şterseserâ un oraş de pe faţa pâmântului.

Stând drept în şa, Sone a ţinut un discurs, care a fost în orice caz înţeles de calul lui: din când în când animalul dãdea din cap sau scotea cu copita o scânteie din pâmânt în semn de aprobare, - era nimerit ca un asemenea cal sâ aibâ o coadâ atât de lungâ, cu care sâ-şi alunge muştele de pe trup.

La sfârşitul cuvântârii, comandantul a strigat: „Tenno-heika banzai!" (Ura, pentru împărat!), ceea ce însemna câ deţinuţii, aşezaţi m genunchi şi cu faţa la pâmânt, sâ repete de mai multe ori cu voce rãsunãtoare: Banzai!

Aici începea pentm miile de femei şi copii fâcutul ca „broasca": pe vine, trebuiau sâ facâ sârituri de broascã pânã când îşi auzeau sângele în cap vajâind asemenea vântului în timp de furtunã, îşi simţeau inima-n gât, la încheietura genunchiului şi în alte pârţi ale corpului, o simţeau bubuind ca şi când prin acele pârţi ar fi vrut sâ iasã din trup. în acest timp soarele nu strãlucea mai

ca şi când mi-ar fi fost aşezatâ cu un deget pe creştet de
cineva care-mi atrâgea astfel atenţia câ trebuia sã rãmân
sâ privesc la ceea ce vedeam şi nu trebuia sã mã fac c-aş
vedea altceva, deoarece eu voi fi cel care va trebui sã
descrie totul, potrivit predestinării pe care orice lucru o
poartã în sine.

In acea zi multe femei nu putuserã supravieţui sãritului
„ca broasca". Unele, extenuate, rãmâneau întinse şi nu mai
voiau sã se ridice, nici dupã cejaponezul începea sã dan-
seze pe trupul lor. Unele înnebuneau şi se nâpusteau asu-
pra lui, - erau strãpunse cu o baionetã şi spintecate.

Japonezul decretase acum şi cã la fiecare sãriturã de
broascâ trebuia sã strigâm „oac! oac!" - nici nu mi-ar fi
putut trece prin cap sã râd la asta.

Sone, pe calul lui, se legãna printre tmpurile sãritoare
m cerc şi scoţând sunete de broascã, poate câ fâcea acest
lucru rânjind, dar poate cã nu, poate câ era cuprins de
bucurie vãzând suferinţâ, simţea o plãcere sadicâ, dar
poate cã nu, - poate câ în anii copilãriei avusese vreo ex-
perienţã care-i determinase întreaga viaţã şi drept urmare

atunci când i s-a nâscut copilul la spital (de fapt, la drept
vorbind, naşterea fiicei mele mâ reţinea de la lucru, car-
tea pe care o scriam, despre sinucidere în literatura olan-
dezâ. Lãsaţi-mâ-n pace, nu mâ deranjaţi! „Lãuzia" şi
„matemitatea" nu-şi au locul în viaţa mea.

Nu voiam sã vãd cum iubita mea şi femeia aleasã de
mine pentru frumuseţea ei se va desface sau, cu ajutorul
unei foarfeci, va fi desfâcutâ. 0 piatrã de caldarâm care
se cuibârise în ea şi-n acelaşi timp va ţâşni din tmpul ei,
aceea piatrâ de caldarâm care niciodatã nu va mai putea
intra prin aceeaşi deschidere înapoi în trupul ei. Şi-apoi
toate acele gemete de disperare, acele ţipete de durere,
tot acel sânge, acele mucozitâţi, dar mai ales vulnerabili-
tatea mea la imaginea distrugerii sau a vâtâmãrii pentru
un timp îndelungat a frumuseţii, şi dezgustul meu faţâ de
aceasta, şi remuşcarea mea, neputinţa mea, neputinţa
mea, protestul meu şi dorinţa mea de „înlocuire", asta
este: în numele copilului strecurat spre afarâ, dorinţa mea
de-a nu fi obligat sâ trãiesc şi dinaintea rupturii produse

duioşie pentru cã se vâtãmase pentru totdeauna, era acum
adunat de el la loc, cu acul şi aţa, - acul pe care-1 manevra
avea formâ de secerâ. Dezastrul: pe partea interioarã a pi-
cioarelor ei clefâia o blanâ de sânge, din larga prâpastie
din interior ieşeau valuri de sânge şi alte lichide roşii ca
sângele -, acesta câdea de pe marginea mesei facând un
zgomot limpede, ca picâturile de ploaie, într-o tavã albã
pusâ între piciparele doctorului, pe podea, în camera de
travaliu. Atâta sânge! - era ca şi când s-ar fi tras cu o armâ
de foc în punctul central al trupului acestei femei.

Toate aceste mame, atât de multe mame.

Mi-a trecut prin minte cã odatã gândisem: acuma
vreau sâ am o altã mamâ.

Copilul dormitând în pâtuţul de fier lângã masa pe
care era întinsâ femeia era fiica mea. Pe ea o am - nimic
nu existâ sau n-a existat care sâ aibã drept cauzâ altceva,
acum sau în viitor, - i-am dat numele, singurul nume pe
care-1 va purta de-a lungul întregii ei vieţi, de-a lungul
întregii mele vieţi.

După care m-am întors la maşina mea, al cãrei acope-
riş mâ coviltirea ca o pâlârie largã, în drum spre casã

în amintirile mele, cel mai cumplit detaliu este acesta:
momentul când capul bunicii s-a pocnit de pâmânt, i s-a
desfâcut cocul şi pãrul i-a cãzut în şuviţe subţiri şi
cãrunte de-a lungul obrazului. Eu, care n-o vâzusem
ni-ciodatã pe bunica altfel decât cu coc, probabil câ ştiu-
sem câ prin acea cãdere începuse destrâmarea trupului
ei, înţelesesem cã ea trebuia sã moarã şi câ muştele se
vor nâpusti acum asupra ei fârã a mai putea fi alungate,
de ea sau de altcineva.

Mama mea împreunã cu o altã femeie începurã sâ
tragã de ea pentru a o ridica, pentru a o readuce, cum-ne-
cum, într-o oarecare poziţie: fâceau asta în veme ce con-
tinuau sã sarâ ca broaştele şi sã orãcâie. Bunica mai pu-
tea încâ sâ stea pe genunchi, cu fundul pe cãlcâie, oche-
larii ei, cârpiţi cu leucoplast, sfori şi sârme, pãrea cã
acum se rupseserâ definitiv, din nas şi din gurã îi râbuf-
nea sângele, care-i câdea pe floricelele de pe rochie. Nu
mai putea sã facã ca broasca, se lãsase sã cadâ în faţâ şi
începuse sprijinindu-se-n coate, cu faţa în mâini, sâ facâ
mişcâri bâlãbânite încoace şi-ncolo, roagâ-te pentru noi,

voiam să văd nimic şi să mă gândesc la nimic; nu voiam
să mai fiu, nu voiam să mai exist. Voiam să mor împre-
unã cu bunica sau, poate, de preferat, în locul ei, în
vreme ce ultimul lucru pe care aş fi dorit să-l văd
depunându-mi-se pe retină era o culoare; roşu, culoarea
morţii, apărând ca o pată de sânge pe steagul japonez.

Bâlăbânindu-mă pe vine şi orăcâind mai tare ca nicio-
dată, astfel încât să pot acoperi cu vocea tot ce mi se în-
tâmpla şi cu sunetul ei toate sunetele din jur, mi-am în-
tors faţa de la bunica şi de la mama şi, ţinându-mi cu
mâna pâlăria, am început să sar printre celelalte tmpuri
care făceau ca broaştele, oac-oac-oac, Dani - în căutare,
spre nefiinţă, dar, de fapt, eram în căutarea lui Nettie
Stenvert: aveam să-i spun ceva, dar nu mai ştiam ce.

Am găsit-o, facând ca broasca de mâna maicã-sii
care-şi pierduse basmaua şi acum, asemenea multor alte
femei, îşi expunea la soare capul tuns chilug. Cu mici să-
rituri am făcut manevra de-a ajunge în spatele lui Netty
ca să-i văd zulufii de un blond întunecat înălţându-se ve-
seli la fiecare sâriturâ pe care o făcea, pentru ca apoi să-i

Cu o sãriturâ m-am oprit lângã Nettie, şi încã înainte
ca ea sã se fi putut uita într-o parte, pentru a vedea cine
orãcãia deodatã lângã ea din rãsputeri, am observat cã şi
faţa ei era udã: transpiraţia îi cãdea de pe fmnte şi din
sprâncene în ochi, unde o vedeam strãlucind, aşa cum
strâluceşte hârtia de staniol. M-am gândit la ochii pãpuşii
ei, vâzând-o cum clipeşte, sã scape de umezealã.

I-am spus gâfâind: „Bunica noastrã moare". Asta i-am
spus, în vrcme ce asemenea unui glonţ m-a strãpuns gân-
dul acelui altceva pe care aş fi vrut sã i-1 spun, - ceva
foarte sãrbâtoresc, ceva care mâ umplea de mândrie şi de
bucurie, dar nu mai ştiam ce.

„Atunci eu de la bunica ta chestia aia de mãrgele
cu care murmurâ ea mereu rugãciunile", a spus Nettie, şi
ea gâfâind.

„Ãla se numeşte rozariu", am orâcãit eu, „dacã nu
eşti catolicã şi atingi un rozariu ţi se ard mâinile pânã
faci gâuri.

Nettie n-a fost şocatã de asta, dupâ cum nici eu n-aş fi
fost şocat, noi trâisem lucmri la fel de îngrozitoare, din-
trc care cel mai îngrozitor era câ noi în final nu mai pu-
team fi socati de nimic, nu mai puteam fi tulburati

puteam acum eu singur sã citesc: Daniporneşte în câlâ-
torie. Cine ştie ce anume dintre puţinele lucruri ale truso-
ului ei sârãcãcios de lagãr trebuise ea sã dea în schimb
pentru a ajunge în posesia acestei cãrţi. Era un exemplar
mozolit şi zdrenţuit, câteva pagini erau desprinse din co-
tor, avea chiar pagini lipsâ, dar eu eram mândru şi plin de
bucurie, aşa cum numai dupã alţi douãzeci de ani urma
sâ mai fiu, ţinând în mânâ prima carte scrisâ de mine.

în 1945 a fost ocupatã insulajaponezã Okinawa şi a
început atacul aerian decisiv asupra Japoniei. De ziua
mea în acel an, în Berlinul bombardat pânã la temelie,
s-a sinucis Adolf Hitler, trãgându-şi un glonţîn gurâ. Pri-
zonierii din lagãrul Tjideng au fost cumplit pedepsiţi
pentru aceastâ întâmplare.

Bunica mea a murit patru zile mai târziu, pe scândura
ei de sub masa-dulap din bucâtãrie.

Noi am vâzut şi am auzit cum trupul ei se descompu-
nea în terci în timp ce încã mai era în viaţâ şi mãrgelele
rozariului i se prefirau tot mai încet printre degete, - întâi
trupul a început sã i se umfle şi s-a acoperit cu pete mari
maronii, apoi a început sâ picure, apoi interiorul

Fusese o femeie blândã, râbdâtoare, se spune despre
ea c-ar fi fost foarte spiritualã.

Dupã pelerinajul sprc groapã, ne-am întors acasâ, sora
mea şi cu mine, chiuind şi rãcnind de bucurie, fiecare pe
patina lui cu rotile, - mama ducea scândura de câlcat,
pentru cã o mai putea folosi ca obiect de schimb; rozariul
bunicii i-a atârnat la gât permanent de Fa acea datã.

în iunie '45 sora mea, pe patina ei cu rotile, a intrat cu
capul în canalul de scurgere deschis din faţa casei în care
locuiam; a dispãrut, bolnavâ de dizenterie, în spitalul de
lagãr şi pentru cã ea tot mai mult pârea sã disparã ur-
mând-o pe bunica, mama mea râdea tot mai puţin, iar
dacâ râdea, râdea tot mai scurt şi fârã sã i se vadâ dinţii.

Singurul lucru care m-a tulburat a fost pierderea pati-
nei, care n-a putut fi pescuitâ o datâ cu sora mea din ca-
nalul de scurgere.

Pe 29 iulie 1945, dupã cum am auzit noi mai târziu, a
murit bunicul meu, compozitorul.

într-o zi din primajumãtate a lui august 1945 a murit
Nettie Stenvert.

Pe 2 septembrie a capitulat Japonia, - chiar şi dupã

ACEL APARAT DECI, PE CARE PUTEAI SÃ-L PUI
în funcţiune pentru a vedea scene pe care îţi fâcea plã-
cerc sã le vezi şi care erau mai puţin înfricoşãtoare decât
lucrurile pe care le-ai fi vâzut altfel, sau decat lucmrile
care îţi invadau spiritul şi la carc nu te puteai gândi fârâ
frici şi frisoane.

In ultimele ore din viaţa mamei mele televiziunea a
oferit urmãtoarele programe:

Pe Olanda 1. la ora 19: „Programul KRO trece prin...
Dordrecht. Spectacol de varietâţi din sala Merwede.
Realizat de Tommy Reilly, Ted Braak, Th^se Steinmetz,
Joke Bruys. urşi din Viena, Bloem, Tante Leen, Joe
Harris, Los Alllegros, Teatrul Intemaţional de Folclor.
Prezentarea: Hans van Willigenburg".

Probabil cã dacâ mama a deschis televizorul, ea a ur-
mârit programul ãsta şi nu programul de muzicã pop
„Star Club I", care se prezenta concomitent pe programul
Olanda 2. Şansa sã se destindã era mai mare pe Olanda 1,
- ea era încordatã.

La 19,55 a început programul „Pentru un bilet în rân-

„Hello, how are you! Mâine la „Peek şi Cloppenburg",
„Secrctul pe care-1 împârţim cu Sandeman", „Victoria Vesta
face asigurãn modeme, Victoria Vesta, starea de siguranţã",
„Pankie se potriveşte întotdeauna. Pankie in de gloria. La
Victoria". „Silan ultrafm. Intrâ mai adânc în fibrâ."

Bang. Ora 20. Jurnalul:

Cei 52 de americani care au petrecut 444 de zile ca os-
tatici în Iran s-au întors în Statele Unite. Vâduva lui Mao
Tzedun, Jiang Qing, a fost condamnatâ la moarte de un
tribunal special la Pekin, dar a primit suspendarea pedep-
sei cu execuţia. Firma Iglo a pus pe piaţâ produse conge-
late alterate. Partidul de guvemâmânt VVD 1-a propus
pentru a treia oarâ cap de listâ pe lista candidaţilor lui la
alegeri pe Hans Wiegel. în apropiere de Slangenburg, în
localitatea Achterhoek din Gelderland, patmzeci de
membri ai brigâzilor mobile şi sute de agenţi în uniformâ
au fost mobilizaţi pentru a scoate din circuit staţia de ra-
dio-pirat, Radio Milano. Timpul probabil: m general us-
cat, posibilã ceaţã. Temperatura între 2 şi 6 grade.

Apoi din nou reclame:

„De abia ieri preparatã. Supa mea preparatâ

La asta nu s-a uitat mama şi nu s-a uitat nici la „Gunsmoke" (serial westem american, fragmentul „Fãcãtorul de vãduve"), care a început la 20,40 pe Olanda 1.: - ea a vorbit în acel râstimp cu sora mea, era tristâ şi speriatã, îi venea sâ plângâ. Ea a sunat, ca sã mulţumeascã pentru cele douã scrisori pe care sora mea i le trimisese şi la care n-a mai putut sã râspundã, tremura atât de tare câ-i cãdea pixul din mânã, darmite sâ mai scrie. Mai voia sâ-i spunã cã ar mai fi trebuit sã se gândeascã la discuţia pe care au avut-o de Crãciun, dar cã nu o mai poate face acum, e prea târziu, îi vine tot timpul sâ plângã, se simte încordatâ, de parcã ar urma sã i se întâmple ceva.

Dacã şi-a luat pastilele, a întrebat-o sora mea. Nu, n-a fâcut-o. Atunci s-o facã chiar acum.

Pilulele pe care le lua mama ca sã-şi stãpâneascã fricile şi sã-şi tempereze tremuratul mâinilor şi al capului se numeau Eldopal Retard, Sinemet, Disipal (toate împotriva Parkinsonului), Pirodoxyne Labaz (împotriva tuturor simptomelor de degenerare), Librium (împotriva a tot ce are nume şi a tot ce nu are nume), Glifanan (împotriva durerilor), Calcium Sandoz (împotriva simptomelorobo-
selii), Mogadon (ca sâ poatã dormi şi sã se apere

Magazinul Grace Brothers organizează o mare cercetare
medicală pentru personal, cu prilejul alegerilor.

Fiecare se pregăteşte pentru cercetare. Printre alţii,Mr.
Humphries: John Inman. Mrs. Slocombe: Mollie Sugden).

Programul s-a terminat la 21,50 - la aceea oră a înce-
put emisiunea de actualităţi „Actua T.V.". Mama a stins
probabil televizorul pentru a se pregăti de culcare, poate
că mâine toate vor trece. A mai privit la portretul bărba-
tului ei aflat pe televizor, 1-a mişcat din loc cu ojumătate
de centimetru, aşa cum făcea de fiecare dată când se afla
în preajma portretului, probabil că i-a mai trecut fugitiv
prin minte ideea de-a mai suna pe cineva, poate chiar pe
mine, - poate că voinţa şi dorinţa ei au fost ca dintr-o
dată telefonul din apartamentul ei să sune, semn că ci-
neva mai voia să vorbească cu ea, dorinţă atât de intensă,
încât ea era chiar în aşteptare şi stătea cu mâna tremură-
toare întinsă spre receptor.

Ultimele scene care s-au derulat le-a văzut nu pe
ecranul televizorului: - trebuie că au fost scenele din
propriul „film al vieţii ei", dintre care pe multe le uitase

mama sã moarã, dacã mama moare, am sã-i citesc încet-
şor din cartea mea.
Aceastã scenã voi revedea-o şi eu în desfãşurarea fil-
mului vieţii mele şi ca urmare voi vedea în film cã eu,
zeci de ani mai târziu, voi pune aceastã scenã în cuvinte
într-una dintre multele cãrţi pe care le voi scrie: un scrii-
tor ca mine îşi trãieşte viaţa de douã ori, - a doua oarã
când pune în cuvinte ceea ce a trâit prima datã.
Astfel a ajuns mama sã trãiascã de la o orã la alta,
apoi de la minut la minut şi apoi de la secundã la se-
cundã. Cu gustul caşcavalului în gurã s-a vâzut cãzând
de pe banchetã pe covor şi a început lunga ei privirc fixã
în flãcãrile cãminului, care a liniştit-o - atât de liniştitã
cum nu fusese niciodatã în viaţa ei.
„Sâ-ţi fie bine şi sâ fii fericit acolo unde eşti, unde vei
merge şi unde vei rãmâne."
Moartea este ca o broascã uriaşã, roşie ca sângele. Ea
stã lacomã pe malul unui râu lat, râul sufletelor. Îşi
aruncã limba ca pe un harpon, maxilarcle ei mestecã tac-

Mama moare şi cam în acelaşi timp eu mã gândesc la
Liza, în imaginaţia mea ea stã la fereastrã în oraşul în
care focuieşte, neliniştitã, gândindu-se la mine, aşa cum
şi eu mã gândesc la ea, fiindu-i dor de mine, aşa cum şi
mie îmi-e dor de ea, ea stã lângã telefonul care din mo-
ment în moment poate sã înceapã sã sune, are senzaţia cã
o atinge suflarea cuiva.
Am vâzut aceastã secvenţã de film uitatã: eu, cu ani
în urmã, în dimineaţa de dupã procesiune, când am pãrã-
sit-o pe Liza, ea stãtea, în timp ce eu mã aşezam la vola-
nul maşinii mele, în cãmaşa ei de noapte transparentã şi
de culoarea libelulei, la fereastra apartamentului ei.
. Cu o mânâ ţinea ridicat transperantul, cu cealaltã îmi fâ-
cea cu mâna şi eu îi fãceam de asemenea cu mâna, istovit,
dupã ce încã o datâ mã eliberasem în trupul ei, gândin-
du-mã: în sfârşit, acum pot sã plec. Fecioarâ Preacuratã,
Fecioarã în veci binecuvântatã, Fecioarã Neprihãnitã.
Clipa în care mi-am pomit maşina a fost clipa în care
uşa de la magazinul de ceasuri de sub fereastra Lizei a
fost deschisâ de cineva dinâuntru; proprietaml a

Eu la volan cu mâna pe schimbãtorul de viteze pe
care 1-am tras spre $pate, cu piciorul pe pedala de por-
- nire, cu cloppţelul de.la gleznã sunând, - aşa am vâzut
dispărând decorul în care Liza, de parcã ar fi fost pe
ecranul unui televizor, stãtea la fereastrâ. Pe sub ghirlan-
dele de mărgele care trebuiau sã te ducã cu gândul la un
rozariu, am părăsit oraşul, trecând prin dreptul staulului
din Bethleem, a cãsuţei din Nazareth şi-a altor locuri din
viaţa mamei lui Christos.

Ultimul lucru pe care 1-âm vãzut în legãturã cu Liza
în vreme ce părăseam piaţeta şi ea rămăsese sã privească
fâcându-mi semne cu mâna. a fost acesta: imediat sub
fereasta la care ea stãtea s-a ridicat oblonul şi la înge-
mânarea invizibilã şi sfântã, de parcâ ar fi fost datã cu
pulbere de aur, a coapselor ei, am vãzut cârligul de la
capãtul bastonului scos din ochiul oblonului, ceea ce era
ca şi cum am vãzut-o, pentru o secundã, pe aceastã
iubitã în hainele ei de voal care trebuia uitatã, strã-
punsã în ţeapâ.

A sunat telefonul şi mi s-a fâcut legâtura cu casa în
care murise mama. Aceeaşi voce care cu câteva

de sava1 la poale, pentru cuvertura ei de pat, pentru
wadja-ul ei, pentru rozariul ei, pentm culegerea ei de
cuvinte încrucişate, conţinând un milion de cuvinte?

Nu-mi trebuia nimic, - nu voiam sã „Jup" nimic (în
afarã de ochelarii ei, dar asta n-am spus-o).

Peste câteva sâptâmâni am primit „iconografia" vieţii
mamei mele: albumul ei de fotografii în care am privit
zile întregi toate locurile, toate casele, toate camerele în
care cursese viaţa ei şi în care am studiat feţele tuturor
persoanelor care au trecut prin viaţa ei: de la pârinţi, fra-
tele, sora, bãrbatul, pãrinţii, fraţii şi sora bãrbatului ei,
copiii ei, prietenii ei, prietenele, cunoscuţii, vecinii - dar
unde era ea însâşi?

Cel mai puţin apãream eu în albumul mamei mele: cân-
dva, în timp, eu dispãmsem din viaţa ei şi ea dintr-a mea.

0 datã cu albumul am intrat şi în posesia portretului
tatâlui meu pe care timp de şaptesprezece ani mama 1-a
privit aşezat pe televizor, şi pãrea acum câ eu eram acela
care o privea pe ea de pe televizor: aceasta era faţa pe
care o vãd când mâ uit în oglindã, - craniul cu început de
chelie, pârul încãrunţit, cam în preajma actului al

FRAGMENTE DINTR-0 SCRISOARE DE-A MAMEI

către bărbatul ei, trimisă la Batavia C., în vreme ce ea era
încă în lagărul de la Tjideng:

„Dragul meu Sjoekie, ce fericită am fost azi de dimineaţă când am primit scrisoarea ta. în sfârşit un semn de viaţă, după aproape doi ani. Ultima ta scrisoare din Tokio a fost pe 8 decembrie 1943, după care, nimic: poţi să-ţi închipui cu câtă nerăbdare am aşteptat în fiecare zi o veste de la tine; şi, în general, când vezi cânjurul tău se primesc zilnic scrisori, vezi bărbaţi venind acasă, într-adevăr amărăciunea ţi-e mare. Zilnic m-am rugat cu copiii la Maica Domnului pentru întoarcerea lui tăticu' şi, în sfârşit, uite că şi mgămintea noastră a fost primită. Trebuie să fim cu siguranţă recunoscători că suntem cu toţii sănătoşi şi că în ciuda a toate ne vom reîntâlni în curând, cu şi mai mult curaj şi ne vom clădi viitorul, luând-o la nevoie de la temelie. Sunt bucuroasă că eşti sănătos şi că te-ai refacut atât de mult. Cât de slăbit trebuie că eşti, bă-

Şi mie îmi merge în acest moment bine; am cântãrit
numai treizeci şi opt de kilograme şi am semânat mai mult
a schelet decât a altceva, cu picioarele umflate, cu pete de
avitaminozâ, în fine, cu de toate, dar acum primesc de
toate şi-mi revin, deja am patruzeci şi douã de kilograme
şi încep sã arãt mai bine. Nu mai trebuie sâ port o broşã ca
sâ-ţi dai seama care mi-e partea din faţã (...)

Mama şi tata au murit amândoi, şi încâ repede unul
după altul.

Mama pe 4 mai anul trecut, de dizenterie, edem de
foame şi extenuare totalâ. Tata în iulie, data exactã n-o
ştiu, nici unde nu ştiu, dar pentm el a fost un noroc, altfel
i-ar fi dus lipsa mamei. Şi asta m-a consumat foarte tare,
mai ales moartea mamei" (...)

Despre sora mea: „... Ea a devenit o fatã vioaie şi în-
demânaticã, face focul, gâteşte şi dereticã, face totul cu
drag, râzi împreunâ cu ea cu lacrimi, cred cã inima ta de
tatã s-ar încãlzi de mândrie pentru cã este într-adevâr
foarte drâguţâ, încâ mai blondâ decât era înainte" (...)

„Şi Jeroen, caraghiosul nostm cel mic, nimeni nu-i
mai neastâmpãrat decât el. îţi seamânâ ca o

VINERI, 30 IANUARIE, LA ORA 15,00 MAMA A fost arsã la crematoriu.

Faptul cã a cemt sâ fie arsã m-a scutit de cumplitele gânduri pe care le-am avut cu prilejul celorlalţi morţi din viaţa mea, care n-au fost arşi, ci înmormântaţi: cum or fi arãtând ei acum în groapã, în ce stare de descompunere se va fi aflând trupul lor acum. Tmpul mamei mele n-a trebuit sã mi-1 închipui descompunându-se m terci, mama s-a dus în felul în care se duce un diamant - în fierbinţeala celei mai iubitoare îmbrâţişări a flãcãrilor.

în timpul acestei ceremonii a rãsunat Largo din Triplul Concert de Beethoven; apoi Marşul Funebru din sonata pentru pian numãrul 26 de Beethoven; apoi Paradisum din Requiem-ui de Durufl^. „Spre paradis Te conduc îngerii."

Am cerut sâ mi se descrie cu minuţiozitate ceremonia, minut cu minut, - mai târziu am vâzut fotografiile colorate, dupã ce întâi a trebuit sâ mã conving cã printre fotografii nu e nici una care s-o arate pe mama în coşciug: am dorit sã n-o vãd moartâ, am dorit sã mi-o

între bucăţile muzitale se ţineau discursuri. Despre curajul mamei mele. „A avut ceva regesc." „A fost mama cea mai fmmoasă." Cineva a citit un fragment dincartea fiului ei, scriitorul, un fragment din româriul Cel Scufundat în adânc, - „Mama şi eu... la un moment dat între noi s-a câscat o prâpastie de nemăsurat... acolo mă văd scufundându-mă, învârtindu-mâ în jurul axului meu, ea mi-a dat dmmul, am câzut din braţele ei... Ah, unde-ţi sunt ochii, mâicuţă?"

La prânz am pomit-o cu maşina singur pe strada pe care locuiesc, „pe drum", încolo şi-ncoace, către nicâieri, dorindu-mi sâ nu mai fiu, - acoperişul maşinii mâ covil-tirea ca o pâlărie mult prea mare, ştergâtoarele de parbriz ştergeau geamul carlingii mele, era ceaţâ, câdea o boare aproape de nesesizat, brum-brum-brum, Dani, pilot de râzboi, mama lui Dani a dispărut de pe faţa pământului.

Lângâ mine, asta mi-aş fi dorit, aş fi vrut să stea Liza, - ea mi-ar fi dat mâna ei calmă şi râcoroasă şi mi-ar fi spus probabil un cuvânt care sâ-mi fi însănâtoşit sufletul, - tremuram din tot trupul, pânâ la tălpile cu care

cãmaşa de noapte transparentã, albastrâ şi moale îţi vãd
puful galben de la subsoarã. Buunâãã, bunnâãâ. Tabe
njonja, mater dolorosa, dispari acum în rochia ta cea mai
frumoasã, cu nouraşi, în focul şi fumul care mai apoi se
va pierde în ceaţâ. - eu o sã-mi iau în curând acasã al câ-
telea „Seresta Forte" sau o sã mâ scufund ca remediu în
jenefer, împotriva stării tmpeşti inconfortabile şi drept
consolare pentru toate, spre a fi departe, departe de pâ-
mânt, departe de mine însumi.

Undeva, unde m-am pomenit deodatâ, - un loc necu-
noscut care totuşi mie mi se pârea cunoscut, un loc care,
aşa cum s-a dovedit mai târziu, se gãsea aproape de casa
mea şi unde eu, dezorientat de ceaţâ şi de confuzia gân-
durilor mele am reuşit ore şi ore sã mâ învârt în cerc, -
am condus maşina pe o cărare de pâdure, fârã sã fiu în
stare sã-mi stãpânesc tremuratul şi sã şofez ca lumea.

Am început sã gonesc prin pãdure, ca şi când aş fi
fost urmărit sau ca şi când m-aş fi grâbit sã ajung la timp
undeva. din nou nâpãdit de frici cârora nu le puteam gâsi
o cauzâ sau o explicaţie, în capul meu fiind aceeasi ceatâ

figurã de cearâ. Nu eu am pãtruns în pâdure, pãdurea s-a
îndreptat spre mine, ca şi când ar fi fost formatâ din pa-
nouri de decor care din proprie iniţiativã ar fi început sã
umble, înconjurându-mâ şi dislocând blocurile de ceaţã
prin care eu mã vedeam pe mine însumi devenind invizi-
bil, ca şi când aş fi dispârut într-un hãu al vremii: -

AM CINCI ANI ŞI CÂTEVA LUNI. PORT PANTA-
lonul meu de maimuţã cu buline colorate, port pãlãria
mea gen cascâ, port pantofii mei din bãtâturi şi în picio-
rul drept o patinã cu rotile.

Este începutul lui august 1945, - mã aflu, dar asta nu
o ştiu încã, într-un epicentru al istoriei lumii, ceea ce se
întâmplã schimbã faţa pãmântului, Dumnezeu va fi ne-
dumnezeit, viaţa nu va mai fi niciodatâ ce-a fost până
acum, pentru câ dintr-o loviturã toate epocile vor ajunge
la un sfârşit şi sfârşitul va fi marcat de cicatricile unei ar-
suri pe care secolele nu vor reuşi sã le şteargã de pe pie-
lea planetei şi a întregii umanitãţi.

Pe 6 august cade bomba atomicâ la Hiroshima, peste
trei zile cade bomba atomicâ la Nagasaki.

Ca pedeapsã, deţinuţii lagãrului de la Tjideng sunt
adunaţi în piaţeta de kumpulan, şi vor trebui sã rãmânã în
poziţie de apel doisprezece-treisprezece ore, japonezul
va da ocol împuşcând, tãind cu sabia şi torturând, trebuie
din nou ca ei sã facâ ca broasca şi sâ orãcãie.

Cu aceastâ ocazie Japonezul confiscã tot ce

face gropi, japonezul sparge geamunle în ţândări, japonezul dă foc caselor de lagăr locuite pânâ la refuz, prilej cu care sunt transformate în cenuşâ haine, şaboţi, plase de ţânţari, mobile (şi scândura noastrã de câlcat).

Multe nu sunt lucrurile care sâ poatã lua foc sau sâ fie distruse în vreun alt fel. doar cã ele sunt ultimele posesiuni valoroase ale morţilor vii din acest lagăr.

Cine înţelege valoarea unei crãticioare, a unei cutii de conserve, a unui polonic sau a unei oliţe de noâpte, când acesta este unicul obiect pe care omul îl mai posedâ pentru a mai pâstra cel mai preţios lucru pe care îl poţi avea într-un lagâr dintr-o ţarã tropicalâ: apa, apa de pe fundul unui vas, cinci picâturi de apâ, pentru care a trebuit sã stai la coadâ ore şi ore, pentru câ pe întreaga stradâ este doar un singur robinet din care curge apa, şi care, în bâtaie de joc, este reglat sã livreze un jet subţire ca un fir de aţâ.

Cine ştie cât de nepreţuit este faptul de-a avea o cutie sau o cutie metalicâ sau orice alt lucru care poate fi închis, dacã n-a fost în situaţia de-a afla cât acel lucm poate servi ca seifpentm pâstrarea unei bucăţi de câţiva centimetri de pâine sau a câtorva grame de orez, care se dau din

Noi stãm în soarfe, eu pe patina mea cu rbtile, atâmat de
mama, îmbrâţişându-î pulpa slabâ cu ambele braţe. Trupul
ei este lipicios, aşâ cum lipicioase sunt toate tmpurile din
lagãr; sunt trupuri care nu mai pot transpira din cauza
murdãriei şi datoritã faptului cã-n acele trupuri nu mai
existâ umiditate care sâ poatâ fi transpiratâ (sau plânsâ,
trupurile plângeau fârã pierdere de umiditate. Tot aşa tru-
purile femeieşti nu mai puteau avea menstruaţie, pentm cã
pentm aşa ceva le rãmâsese prea puţin sânge).

Spre searã, când soarele cade pe pâmânt roşu ca un
cap tãiat, comandantul Sone apare în piaţeta de apel,
este pe jos, dar poartã cizme cu pinteni, astfel încât la fie-
care pas pe care îl face se aude un zângãnit. Poartã la el
un baston de rotan cu care loveşte aerul în jurul lui, - su-
netul aproape cântat pe care-1 scoate poate fi auzit pânã
în cele mai îndepârtate colţuri ale pieţei, pânã în cele mai
adânci ascunzişuri ale creierului meu, unde s-a acumulat
în arhiva de zgomote a memoriei mele. Este beat şi se
ţine cu greutate pe picioare, ochii îi sunt roşii, aşa cum
roşii sunt stelele şi medaliile şi toate celelalte lucmri strã-

(Eu nu trebuie sã înţeleg ce spupe pentru a-1 înţelege
pe el, - eu îi privesc fascinat faţa udâ. de pe care se scurg
picâturi şi şiroaie. Are şi Sone o, mamâ? Au jappnezii
mame? A murit cumva mama lui Sone şi din cauza asta
îşi rosteşte el fantastica şi dramatica cuvântare în timp ce
culisele ard şi sutele de figuranţi îl privesc cu nimic al-
tceva în ei decât urâ, vreme în care stomacurile le chio-
râie aşa cum fac broaştele?)

Banzai! Banzai! Banzai!

Se împart sape, lopeţi şi tâmâcoape şi dupâ ce Sone
cu bastonul lui se îndepârteazâ, - dispârând la câţiva paşi
de locul unde eu stau cu obrazul sprijinit de pulpa mamei
şi cu pâlãria pe-o ureche, - femeile încep sâ desfacâ as-
faltul moale. pentru ca apoi sâ facâ o groapâ latã şi
adâncâ de câţiva metri în pãmântul roşu ivit sub asfalt.

Japonezul decretează câ la asta trebuie cântat, cânte-
cul de lagãr, stabilit astfel probabil odatã, din întâmplarc:
„Lasâ clopotele sã râsune, lasã clopotele sâ batâ, fiindcã
nu existâ nici un alt pãmânt în sud mai presus de
Tjideng, nu, nu poate exista"

La marginea gropii e o femeie care pãstrează ritmul
dirijând cu ambele braţe. Sone, care e lângâ ea,

- după care alte ferftei ar fi trebuit5 Să sape o nouă groapâ
şi cu nisipul dî^ eâ siS 6 astupe pe cea anterioară. pentru a
fi şi ele Ulteridr'îtti^uşcate şi a umple cu cadavrele lor
;grt)apa, şi fot aşa. Şi totul trebuia să se întâmple în timp
ce se cânta „Hop Maricico", „Asta a fost fata care-a fu-
git", „Sus în căruţa galbenă" şi chiar, pentru câjaponezu-
lui nu-i pâsa ce, doar că trebuia cântat, „Cine nu merge
acasâ, încâ multâ vreme. încă multâ vreme".

Când mai târziu mi se povestesc aceste lucmri, mi se
povestesc râzându-se şi cu o anume nuanţă în glas, care
ar putea fi interpretatâ şi ca dor de casâ, ura s-a atenuat şi
a dispârut apoi, s-a murit de acea moarte numită: blân-
deţe. Şi astfel au râmas istoriile nescrise.

E mai bine să râzi de fricile anterioare relativizân-
du-le; timpul (Indus, Prisma, Pontiac...) vindecă toate ră-
nile, dar nu întotdeauna şi nu în cazul tuturor.

Roagâ-te pentru noi.

Când groapa e gata, li se ordonă altor femei să treacă
la săpat. Printre ele e şi mama mea, pe care eu, slabă cum
este, o şi văd dispârând din dreptul meu de parcă ar de-
veni invizibilâ, linsă de focul care ne înconjoarâ, în timp
ce în mine începe să se insinueze frica că n-am s-

ginile cãruţei sunt prmse steaguri albe şi în mijlocul lor,
complet înconjurat de alb e un serrin grafic: roşu, - nu o
sferâ aşa ca pe steagul j aponez, ci o eruce: sunt cãruţe ale
Crucii Roşii.

Femeile care trag cãruţele râd şi strigã pline de vese-
lie câtre cele râmase în piâţetâ.

Mâncare! Cãruţele sunt încârcate cu saci de orez şi
cartofi, coşuri cu fructe, şi apã, butoaie pline de apâ, -
rãzboiul probabil a luat sfârşit, - e fâinâ, e carne, sunt
biscuiţi, gumâ de mestecat, cafea, ceai, ţigâri, sãpun,
medicamente şi bandaje (eu mâ gândesc: sunt oare şi
cârţi printre astea?) Hai sâ mergem cu toţii pe la casele
noastre sâ ne ducem coşurile, conservele, cutiile de car-
ton şi de metal, şi, poate câ, dupâ aceea, o sâ putem sã '
şi pãrãsim lagârul? Unde este sora mea? Sora mea ar
trebui sâ fie aici. Unde este Nettie Stenvert? Ah, Nettie
Stenvert e moartâ, - pe ea am vãzut-o în urmã cu douã
zile ca o pãpuşâ de staniol, întinsâ cu ochii deschişi
într-o cutie de triplex. Mâncare! Ura! îmi flutur pâlâria
spre mama.

Dar se întâmplâ altceva decât ceea ce au gândit şi-au

Noi stăm să privim priveliştea asta, - mama, de de-
parte, mâ face să înţeleg prin gesturi elocvente că trebuie
să râmân unde mâaflu şi că nu trebuie sâ fac ceea ce fâ-
ceau unele femei, care, sfidând moartea, se nâpusteau
asuprajaponezului sau se aruncau în groapă să ia cu am-
bele mâini din alimentele aflate acolo, în timp ce flăcâ-
rile le cuprindeau hainele.

Mama: ce observ totuşi la ea? E ca şi când s-ar fi în-
grăşat, ca şi când Crucea Roşie ar fi trimis şi sâni şi ea ar
fi reuşit pe furiş să-şi ia doi din cârută, - e de necrezut,
dar mama râde, aşa cum râdea ea întotdeauna. Mama cea
minunată. Roagâ-te pentru noi. Mama cea binecuvântată.
Roagă-te pentru noi. Mamă a miluirii dumnezeieşti. Roa-
gă-te pentru noi. Mamă a lui Jeroen Brouwers. Banz.ai!

Tot ce se mai găseşte în groapâ este până la urmă
înăbuşit în apă, peste care este aruncat nisip roşu, peste
care se aruncă din nou valuri de apă şi din nou straturi
de nisip, astfel încât se formează un terci bolborositor,
sâsâitor şi gâlgâitor, puturos, din care se ridică cu încă-
pâţânare nori neguroşii de fum, ca dintr-un iad de nes-

manuscrise. Pe un fundal de foc şi nori roşii-negri mama
vine înapoi spre locul în care eu, îiîtr-un picior, pe patina
mea cu rotile, râmâsesem dupã indicaţia ei sâ aştept, fârâ
sâ mâ fac câ vâd altceva decât ceea ce vedeam şi fârâ sã
mâ gândesc la altceva, - totul a fost vâzut de mine aşa .
cum a fost. pentru a putea fi de mine reţimit. Printre ţi-
pete şi plânsete, printre femeile care se roagâ sau leşinã,
mama vine spre mine, cât voi trâi va veni ea acolo, în ;
acel moment, spre mine, - sânii ei plini se leagânâ încolo
şi-ncoace, eu îmi desfac braţele spre ea, râd spre ea şi râ-
sul meu produce un ecou în cutia de rezonanţe formatâ
de cozorocul pâlâriei mele.

Atunci, între ea, cea care se apropie şi între mine, care
dintr-un motiv sau altul nu pot sã mâ mişc, se aflâ: co-
mandantul lagãrului, cãpitanul Kenitji Sone, cu capul lui
roşu de broascã, bãlâbâmndu-sede beţie, de fiecare datâ
cândpune piciorul în pâmânt se aude un zângãnit al ciz-
mei. fşi ridicã bastonul asupra mamei şi aud sfârâitul pe
care-1 produce bastonul în aer înainte de a se abate asu-
pra mamei cu o asemenea forţã, încât îmi face impresia

umpluse cu ambele mâini deodatâ cade ca un val pãcãni-
tor şi ea râmâne la fel de lipsitâ de sâni ca înainte.

Apoi vãd o altã rafalã de orez câzându-i între pi-
cioare, - şi în chiloţi îşi îngrãmãdise mama kilograme de
orez, boabele sar pe asfalt în toate direcţiile.

Nu, acum nu mai era nimic de râs.

„Acei ani zbuciumaţi", prin acest simplu understatement
va descrie mama mai târziu într-o scrisoare cãtre soţul ei
viaţa de lagâr.

Mult mai târziu îmi va povesti cã acel orez 1-a fvtratpen-
tru mine, fiindcã eu eram ultimul lucru pe care-1 mai avea.

Ce sã mâ fac eu, cu „sindromul meu de lagãr", con-
stituit din remuşcãri pe care încerc sâ le înâbuş dându-mi singur palme peste obraji, ori de câte ori, pe
neaşteptate, îmi reapar în faţa ochilor secvenţe din fil-
mul vieţii mele în lagâr?

Şi aceste secvenţe probabil câ le-a vâzut mama în clipa
morţii ei, - dintre noi doi eu sunt acela care a rãmas acum
sã le ducã mai departe, pânâ în clipa propriei mele morţi.

Plin de milostivenie este Domnul cu tine, binecuvântatâ
eşti tu între femei şi binecuvântat este rodul pântecelui tâu.

Reketeketek! Se duce şi rozariul bunicii, pe care mama

grijâ, Sone, eu sunt ţâncul din mulţime şi ochii îmi ies
din orbite de-atâta privit. Eu personal, domnule Sone, fiu
al soarelui, am sã-ţi descriu moartea în trei haiku-uri, asta
înseamnã de trei ori: cinci silabe, şapte silabe, cinci sila-
be, nu voi avea nevoie de mai multe silabe, pentru a spin-
teca pomenirea ta în bucãţi.

Eu ştiu sã citesc şi deci pot sâ şi scriu, aşa câ dintr-o
datã porţi o etichetã de sânge, lua-te-ar muştele!

Mama sângereazâ pe-acolo pe unde m-am strecurat
eu afarã cu capul ca o piatrã de pavaj, - îi simt durerea
între propriile mele picioare, ca şi când eu aş fi primit în
acel loc o împunsâturâ de baionetã, rãnile mamei trebu-
iesc cusute cu un ac în formã de secerâ.

Din toate aceste amintiri, un detaliu îmi revine în
minte, ca cel mai cumplit: în pârul de sub pântecul ma-
mei rãmân prinse câteva boabe de orez, japonezii râd
când Sone încearcâ sâ le calce în picioare.

Ai grijâ, Sone, ţi se va rostogoli capul în noroi, roşu
ca sfera de pe steagul japonez.

Reginâ a îngerilor. Reginâ aîntemeietorilor. Reginã a
profeţilor. Reginã a apostolilor. Reginâ a martirilor. Re-
ginâ a propovãduitorilor. Reginã a fecioarelor. Reginã a

mate. în acel moment gândeam: acum vreau o altã mamã,
fiindcâ asta este stricatâ, aşa cum decenii mai târziu. stând
alãturi de masa unde cu un ac în formã de secerã unii res-
taurau distrugerile fâcute trupului iubitei şi frumoasei
mele neveste, gândeam: acum vreau o altâ femeie.

Liza!

(lar eu, câteodatã, la câteva zile dupã moartea mamei,
îmi lipeam receptorul de fermoarul de la pantaloni şi mi
se fâcea roşu înaintea ochilor strigând: Oac! Oac!)

N-o sâ ne pârãsim unul pe altul, mamã, aşa-i? Spune,
mamã, aşa-i?

Asta gândesc în timp ce stau încã în acel loc în care
mama mi-a spus sâ râmân, deşi vreau sã zbor cu aripile
desfâcute spre ea, sã arunc bombe, brum-bmm, tets!
tets!, sâ-mi stropesc geamul carlingii cu sânge, Dani al
mamei de care ea poate sã fie mândrâ, pâlãria îi serveşte
drept aureolâ: sfânt, de trei ori sfânt e el, Dani scriitorul,
Dani care nu mai ştie ce-i râsul.

Dar un picior mi-e mai greu decât celãlalt; atât de in-
suportabil de greu câ nu pot sã plec de pe locul pe care
stau deja de câteva ore, întâi în plin soare şi apoi printre
case în flãcãri

MÃ AFLAM ÎN PĂDUREA DE LÂNGĂ CASA MEA

în care am nimerit după ore de dat ocol, printre velinţe de pânzâ de pâianjen, în ceaţă, - tremuram din tot trupul, genunchii, fâlcile, mai ales mâinile, chiar şi pielea capului pârea că-mi tremura.

Mâ aflam adânc în pădure, departe de cărâri şi drumuri pe care le pârâsisem fârã a mâ orienta sau fârã sã-mi fi dat seama pe unde umblasem, şi nimerisem în preajma unui lac.

Apa lui era neagrã,.darîn mijloc se afla o insulâ de-abia îngheţatâ, care redevenea apâ. Nu i-am putut vedea, din pricina copacilor, celâlalt mal, unde ceaţa se transformase în statui şi capele de cimitir. Totul era decor sau devenea decor, - nimic nu se mişca pentru cel ce nu privea cu atenţie şi nimic nu era de auzit pentru cel ce nu asculta cu atenţie. Dar în apã chipurile netulburate se formau în valuri mici care fiinţau, doar o clipâ, boarea care se lâsa aproape insesizabil mâ atingea şi pe mine, nu numai suprafaţa apei, îmi atingea faţa şi pârul care-mi mai rãmãsese şi

Spre paradis o conduc îngerii.

Mama trebuie cã şi-a închipuit paradisul ca pe un „tempo dahulu": trecutul timp colonial din „India" de dinainte de intrareajaponezilor, - noi aveam o casã în oraş şi aveam o casâ în munţi, mama era tinereţea veşnicã şi fmmuseţea veşnicã şi bărbatul ei era un om cu o situaţie remarcabilã, aveam în ambele case o mulţime de servitori, aveam propriul nostru bazin de înot, aveam o maşinâ, aveam uîi aparat de filmat, tot ceea ce ne-a rămas este pe filmuleţele atunci facute, doar cã ele n-au mai putut fi rulate pe aparatura modernizatã şi transformatã de dupâ „tempo dahulu", aparaturã de fabricaţieja-ponezâ, ceea ce a fâcut ca scenele imortalizate sã fie pentru totdeauna uitate, ca şi când ele nici n-ar fi fost vreodatã imortalizate.

La sosirea ta sâ te privească martirii şi sã te conducâ spre oraşul sfânt. Corul îngerilor sâ te primească şi tu sâ ai parte de pacea etemã. Aeternam habeas requiem.

Lapra 15 fix, când mama mea s-a transformat ca un diamant în cârbune la celâlalt capãt de ţarã, la sute de ki-

de apâ, sâ schimb un alt lucru scump mie pe care-
aveam, pãlãria mea, pentru fie ce-o fi, alifie, ulei, un sul
de pansament, - dar nimeni nu poseda ceva care sâ fie
considerat cel puţin atât de valoros ca o carte zdrenţuitã
pentru copii şi o caschetâ colonialã învechitã, murdarâ şi
puturoasã. Cu pâlãria i-am fãcut mamei vânt şi i-am
mângâiat capul tuns chilug. Am râmas lângâ ea sâ-i adun
întâi resturile rochiei ei cu flori, sutienul şi chiloţii, - res-
turile rozariului le-am lâsat acolo.

„Nu mori, nu-i aşa, mamâ?" „Nu, bâieţelule"... Şi atunci, ca sâ mã fac câ se întâmpla altceva decât ce se întâmpla, ca sã-i plâsmuiesc mamei scene care erau mai puţin îngrozitoare decât scenele din care noi înşine fâceam parte, i-am citit mamei din cartea mea. Nu aveam nevoie de luminâ, lumina focului se aştemea ca o ceaţâ roşie peste pagini, - eu ştiam cartea complet pe de rost. „Dani merge în câlâtorie." „Scrisâ de Leonard Roggeveen." „La pas - la pas - la pas. Iatâ-1 pe Dani." Unde lipsea o paginâ fantazam eu întâmplâri, - aşa cum ar fi fâcut un scriitor in spe. La întoarcerea uneia dintre pagini a câzut fotografia tatâlui meu peste tmpul mamei.

„Dragul meu Sjoekie, pentru câ eu mâ mgam

bolnav de fricã. S-a format greşit numărul. Ascultâ-mã.
Roagã-te pentru mine. la-mâ în paza ta.

Ketemu lagi.

La ora 15, când mi-am apropiat de faţã ceasul pe care-1 auzeam ticãind, în tâcerea din jur în care mâ umpleam de ceaţã închipuindu-mi câ tmpul mamei mele va deveni ceea ce fusese în urmã cu 72 spre 73 de ani, - „acelaşi" şi-n acelaşi timp „neacelaşi", aşaeste lumeafâcutã, - atunci anume s-a întâmplat:

Nimic.

Nu s-a arãtat dintr-o datã o cãprioarâ cu ochi de aur dintre statuile şi capelele de cimitir de pe partea cealaltâ a lacului, nu s-a ridicat un stol de pâsãri negre care sã cânte pentm mine cu vocea mamei mele şi sã-mi aducâ un mesaj de la ea, nici un ac de brad n-a cãzut în apã pentru a se roti într-un anume fel. Astfel încât în valul subţire sã se poatã citi un cuvânt vrâjit, care apoi, rostit tare, sâ-mi vindece sufletul.

Nici vântul nu s-a oprit, cel care vine de undeva şi se îndreaptã spre altundeva. Nu s-au rupt plasele de pãianjen, n-a dispãrut dintr-o datâ ceaţa, n-a încetat sâ cadã

în ceaţã. Peste jumãtatea vieţii mele, aproape de pa-
uzâ. Cu mâna tremurâtoare am scris:

Nici Liza, aşa cum mi-aş fi dorit-o cu patimã, n-a apâ-
rut din culise, acum, când mama mea a murit. Liza, îm-
brâcatã într-un veşmânt albastru-deschis, la fel cum purta
şi mama în ultima ei câlâtorie, prin care eu aş fi putut sâ-
zâresc trupul iubit şi aurul trupului acolo unde acest aur
apârea şi diamantul tmpului ei şi roşul stins al trupului ei
în locul în care eu ştiu cã este roşu stins. Luceafâr de di-
mineaţâ. Sfânt al bolnavilor. Consolare a întristaţilor.

Am sã-mi dezlipesc picioarele din pãmântul care mã
suge, şi-am sã merg sã o întâlnesc, clinc-clinc, la pas - la
pas, ca şi când n-ar fi trecut atâţia ani, ca şi când nimic
din ceea ce s-a întâmplat nu s-ar fi întâmplat, ca şi când
lucmrile nu s-ar fi fixat în locul lor defmitiv, ca şi când
s-ar mai fi putut încã întâmpla multe.

Vino, mânâ în mânâ, în îmbrâcãmintea noastrã mâtâ-
soasâ de galâ, de dantelã şi hermelinã, suntem centrul
unei suite sărbãtoreşti, pâşim pe covoare moi, mergem pe
sub porţi triumfale şi arcuri de triumf, ni se amncã flori,

obrajilor îmi cãdea ca o substanţã unsuroasâ peste hârtiile întinse în faţa mea pe masâ: capitolul principal, despre cazul sinuciderii scriitorului Jakob Hiegentlicht. Pe marginea paginii de manuscris scrie: 26.1. Verrips m vizitâ. Trei pagini mai încolo: 27.1.81. A murit mama. Capitolul despre Hiegentlich, care. la fel ca mine, s-a nãscut pe 30 aprilie şi s-a sinucis în anul naşterii mele, anul de râzboi 1940, se terminã cu aceste fraze:

Dacâ Hiegentlich ar fi trãit râzboiul şi luni, 30 aprilie 1945, şi-ar fi putut sãrbãtori cea de-a 38-a aniversare, ar fi putut auzi cã la acea datã, la ora 3 şi jumãtate ziua, Hitler s-a sinucis, luându-şi viaţa cu un revolver.

Eu împlineam în acea zi 5 ani, - fãrã sã ştiu de Hiegentlich, dar ştiind de Hitler şi de moarte.

Ca sâ mã detaşez de mine, ca sã-mi stãpânesc frica, sâ-i pun cãluşe de ceaţã, am început sâ beaujenefer.

Tremurând, am reuşit sã tomjenefer mtr-un pahar de apâ, dar n-am reuşit sâ duc paharul la gurã fârâ sã nu-i vãrs conţinutul complet peste buza paharului. A trebuit, pentru a-mi potoli tremuratul mâinii, sâ-mi atâm un prosop adus din bucãtãrie înjurul gâtului astfel încât degetul

Ce trebuie sâ simt? La televizor era „Telebingo IP'. „Pro-
gram de jocuri şi amuzament pentru scopuri umanitare.
Premiul cel mare: o maşinâ. Persoane renumite care vor
apâsa pe butoane şi artişti de vârf din ţarâ şi din străinâ-
tate. Prezentarea: Mies Bouwman". în juml casei erau
copacii, tufişurile şi gardul viu din grâdina mea, para-
vane între mine şi lume. Acest decor nu se va schimba
niciodatâ. Casa şi grâdina stau sub un clopot de ceaţã,
mâ vâd oglindit în geamul camerei mele de lucru, ca şi
când aş fi afarâ în ceaţâ, detaşat de mine şi de fricile
mele, privindu-mã fix în ochi.

Cât de târzie e ora dinnoapte.

îmi aud ticâitul ceasomicului la încheietura mâmii.

Este marcaCertina. Automatic. Club 2000. Producţieel-
veţianâ. Este un ceas pe care nu trebuie sâ-1 întorci atâta
timp cât îl porţi la încheietură şi atâta vreme cât îţi bate
pulsul. E un ceas cu calendar.

După un timp s-a pomit vântul şi pe partea din afarâ a
geamului s-au format stropi de apă care au început sâ se